

**I SERVI DI MARIA
AL CONCILIO VATICANO II**

III

PERIODO CONCILIARE (2)

INTERVENTI SUL “DE BEATA” E SUL “CAPITOLO VIII”

PREMESSA**GLI INTERVENTI DEI SERVI DI MARIA
SUL "DE BEATA"
E SUL CAP. VIII DELLA LUMEN GENTIUM**

1. Poiché la dottrina e il culto della Beata Vergine Maria è parte centrale della spiritualità dei Servi di Maria, ed è oggetto primario dell'insegnamento nella Facoltà Teologica «Marianum» di Roma, riservo alle proposte e agli interventi in Concilio dei Servi di Maria sull'argomento una trattazione a parte, come pure una documentazione a parte.
2. Ricordo innanzitutto che diedi di questo tema ampia esposizione in un lungo articolo apparso sulla rivista "Marianum" dell'anno 1995: *Contributo dei Servi di Maria al capitolo VIII della Lumen gentium*, in *Marianum* 57 (1995) p. 17-238. Ad esso rimando per più dettagliate informazioni.
3. Scopo del presente lavoro è soprattutto quello di fornire tutta la documentazione "ufficiale", accolta quindi dalla Segreteria del Concilio Vaticano II e pubblicata nell'edizione vaticana.
4. Vorrei tuttavia previamente ricordare che se i Servi di Maria, in questo campo, furono totalmente esclusi dalle rispettive Commissioni Pontificie, non furono però assenti da ispirare addirittura lo schema-base della *costituzione dogmatica sulla Beata Vergine Maria Madre di Dio e degli uomini*, e come impostazione strutturale del capitolo VIII della *Lumen gentium*, sulla *Beata Maria Vergine Madre di Dio nel mistero di Cristo e della Chiesa*.

Infatti, lo schema di costituzione «*De Beata Maria Virgine eiusque cultu*» preparato dalla Facoltà Teologica «Marianum»

e consegnato alla Segreteria del Concilio (edito integralmente in *Acta et Documenta Concilio Vaticano II apparando*. Series I. Vol. IV/1.2, p. 450-470, fu tenuto come testo-base dal redattore incaricato di preparare il primo schema *De Beata*, p. Carlo Balić dell'Ateneo Antonianum di Roma.

Rinvio a quanto ho già esposto nella Fase Antepreparatoria del Concilio

7. Infatti, ho lungamente mostrato, nell'articolo apparso sulla rivista *Marianum* del 1995, la dipendenza di struttura, di contenuto e anche di termini del 1° schema *De Beata* redatto da p. Balić dal nostro "schema di costituzione" sulla B. V. Maria e il suo culto. La struttura bipartita: dottrina e culto, rimase costante nella elaborazione del documento conciliare sulla B. Vergine Maria, dal primo abbozzo *De Beata* alla definitiva promulgazione della *Lumen gentium*, incluso il capitolo VIII.
8. Comunque siano andate le cose, i Servi di Maria compaiono attivi sullo schema mariano solo dopo che fu distribuito in aula ai Padri lo schema "*De Beata*"

Ora lo schema della Costituzione *De Beata* fu distribuito ai Padri in aula conciliare il 23 novembre 1962 in un unico fascicolo, unito allo *schema De Ecclesia*, con numerazione progressiva. Portava il titolo: *constitutio dogmatica De Beata Maria Virgine Matre Dei et Matre hominum*. Copriva le pagine 91-122 del fascicolo: il testo, con righe numerate pagina per pagina, iniziava a p. 93 e finiva a p. 98. Nelle pagine 99-101 figuravano i *Praenotanda*, e a continuazione (p.101-122) le *Notae*.
10. Il medesimo testo, tuttavia, per decisione di papa Giovanni XXIII, nel mese di maggio 1963 venne nuovamente inviato a tutti i Padri conciliari, in un fascicolo di 36 pagine disgiunto dal testo *De Ecclesia*, con nuova numerazione autonoma (ac-

canto, tra parentesi quadre, era posta l'antica), e con nuovo titolo: *De Beata Maria Virgine Matre Ecclesiae*.

11. È questo il testo sul quale, proprio all'inizio del secondo Periodo del Concilio, si iniziò a discutere: discussione subito interrotta, per la votazione del 29 ottobre 1963, che volle incluso il *De Beata* nello schema *De Ecclesia*, come ultimo capitolo.
12. Dei Servi di Maria ebbero la parola in aula o trasmisero le osservazioni per iscritto sul primo schema *De Beata*: Mons. Giocundo M. Grotti (*Acta Synodalia*, II, iii, p. 720-734 [osservazioni riprese nelle *Observationes generales* della Commissione Dottrinale: *Acta Synodalia*, II, iii, p. 300-328]); e Mons. Attilio Costantino M. Barneschi (*Acta Synodalia*, II, iii, p. 690-692).

I. – DOCUMENTAZIONE SUL "DE BEATA"

1

MONS. COSTANTINO ATTILIO M. BARNESCHI
 (*Acta Synodalia*, II, iii, p. 690-692:
animadversiones *De B. Maria Virgine*)

11

Exc.mus P. D. ATTILIUS CONSTANTINUS M. BARNESCHI
Episcopus Manziniensis

Cum vota permulta ad commissionem antepreparatoriam Concilio Vaticano apparando pervenerint, quibus postulatum est ut in hoc Concilio oecumenico sermo fieret de B. Virgine, cumque hoc potissimum ar-

gumentum magni sit momenti ad quasdam difficultates solvendas pro totius Ecclesiae unitate, nihil praetermittendum nobis est, quod sive in parvis sive in maximis quaestionibus claritati faveat.

Quaedam ergo animadvertenda videntur: 1) sive de iis, quae fortasse adiungenda essent; 2) sive de quibus in schemate constitutionis proferruntur.

1. *De quibusdam adiungendis schemati constitutionis.* Tria praesertim, venerabiles Fratres, videntur accuratius illustranda in constitutione de B. Virgine, quae scilicet ad cultum erga Deiparam pertinent; quae de Maria Sanctissima faultrice unitatis christianae dicuntur ac demum quaedam adiungenda de momento pietatis erga Dei Matrem in opere evangelizationis.

De cultu erga B. Virginem. Non videntur sufficere verba «singularis excellentia» (ad n. 5, lin. 2) ad recolenda fundamenta cultus erga Deiparam; imprimis quia vox «excellentia», ex se sola, iuridica potius quam theologica videtur; deinde quia *excellentia singularis* B. Mariae Virginis est potius effectus quam radix ultima dignitatis Deiparae, ac fortasse recolenda sunt sive arcta necessitudo inter Christum et Mariam sive aeterna in ea Dei praedestinatio. Insuper, prae oculis habita antiquitate cultus mariani atque illius potissima extensione in orbe catholico, quaedam fortasse dicenda essent de fundamentis, ut ita dicam, historicis istius cultus necnon de munere devotionis erga beatam Virginem pro christianae vitae augmento.

De B. Virgine faultrice unitatis christianae. Qui praesertim ob munus apostolicum, continuo cum illis «qui se fuisse a Christo redemptos ignorant» ac cum illis «qui christiano nomine gloriantur» quamdam consuetudinem habent, quam maxime compotes sunt de necessitate caritatis simul ac *veritatis*. Quamobrem, cum sollicitudo profertur in augendis instrumentis, quae ad unitatem inter christianos conferre possint, ne praetermittatur omnis cura in docendo quod aperte atque sincere profertenda est integra doctrina catholica de B. Virgine. Saepe saepius enim, ob oecumenicas uti dicitur rationes, scripta praesertim vulgantur, quae pudorem quemdam proferunt in defensione veritatis atque non raro pietatem erga Deiparam quodammodo spernunt. Huiusmodi scriptorum indolem ipsi fratres nostri separati minoris faciunt, cum «B. Virgo – ut

scribit S. Bernardus – nostro non egeat mendacio». Fortasse igitur etiam verba schematis constitutionis, quae asserunt «veram devotionem in quodam unius momenti affectu *minime* consistere» (ad n. 5, linn. 35-36) possunt simul linum fumigantem extinguere ac minimistas, quos appellant, incitare, cum e contra aliquando affectus erga Virginem, quem christifideles adhuc parvuli didicerunt, extremus extinguitur et quam saepissime renovationem vitae adauget.

De momento pietatis erga Dei Matrem in opere evangelizationis. Cur nihil habetur in schemate constitutionis de momento atque munere sive scientiae marianae sive pietatis erga Dei Matrem in evangelizandis praesertim parvulis, rudibus, lugentibus, infirmis, omnibusque quorum imprimis interest aliquam maternam manum invenire, quos ad limina fidei, spei et caritatis ducat? Quam saepe enim memoria vel recordatio Virginis Matris, absentes disponit, negantes commovet, dubitantes adauget! Nonne in cenaculo, in die Pentecostes, Mater Domini erat cum discipulis, ut eorum fidem sustineret? Cur, praecipue decursu praesentis saeculi, B. Virgo variis multisque modis misericordiam ac praesentiam suam tam sedulo manifestavit, nisi ad momentum suae intercessionis significandum? Experientia quoque comprobatur quod cultus erga Dei Matrem faciliorem aliquando reddit transitum a religionibus praesertim naturalibus ac rudibus ad veram Christi doctrinam, cum imago atque privilegia Virginis Mariae citius ac facilius intelligantur, sicque via paratur ad integram evangelizationem.

2. *Animadversiones super quaedam quae in schemate constitutionis leguntur.*

Imprimis de titulo ipsius constitutionis, qui cum sonet *De B. Maria Virgine Matre Ecclesiae*, fere revera illum constitutio obliviscitur decursu totius expositionis, in qua una tantum invenimus titulum *Mater Ecclesiae* (ad n. 1, lin. 22), cum e contra saepius perlegantur verba: *Mater Dei, Dei hominumque Mater*: quae verba aptius videntur illustrare indolem constitutionis (cf. n. 1, linn. 17, 18, 27; n. 2, linn. 16, 23, 29; n. 3, linn. 35, 39; in subsequenti pagina, n. 4, lin. 36; n. 5, linn. 20, 23; n. 6, lin. 21).

Minime *deinde* placent verba, quae legimus ad n. 1, ad lin. 14: «quae

in sacris fontibus *obscure* et veluti *implicite* latent». Vox *implicite* sat obscura est ac fere inusitata in magisterii ecclesiastici documentis, et vox *obscure* multa implicite innuere videtur, imaginationi potius quam claritati faventia!

Supprimatur phrasis: «ad ea plene percipienda clareque intelligenda quae in sacris fontibus *obscure* et veluti *implicite* latent», cum sufficiant verba subsequents (ad n. 1, ad linn. 24-25): «superioribus documentis inhaerens magisterii vivi Ecclesiae, unici authentici interpretis depositi revelati».

3. Non apta videntur verba quae legimus, ad n. 2, ad linn. 10-11: «a tempore virginalis conceptionis Iesu Christi usque ad eius mortem perseveravit». Nonne, uti patet ex subsequentibus linn. 16-18, B. Virgo usque ad consummationem sacramenti humanae redemptionis cooperata est?

4. Obscurum atque inopportunum videtur verbum «quemdam», quod voci «primatum» coniungitur (ad n. 2, lin. 30). Cum antea B. Virgo appelletur «non modo supereminens prorsusque singulare membrum Ecclesiae» (ad n. 1, linn. 20-21) necnon «exemplar» ac «Mater Ecclesiae», dicat aperte constitutio B. Virginem primatum sic et simpliciter obtinere, quamvis sub Christo et cum eo.

5. Videtur constitutio neque dicere neque tacere quod titulum *corredemptionis* pertinet; quodsi titulus *mediatricis*, praehabitis conditionibus quas constitutio profert, minime officit uni Christi mediationi, non intelligitur cur aut pro aut contra doctrinam de corredemptione nihil aperte dicatur, immo accurate vitetur ipsa vox *corredemptrix*, quamvis quaedam praesupposita huiusmodi tituli in ipsa constitutione doceantur.

6. Non satis meditata videntur verba: «secundum antiquam et venerabilem traditionem mortem subiit temporalem» (ad n. 4, linn. 21-22): num comparatio instruitur inter traditionem de assumptione corporea B. Mariae Virginis et traditionem de illius morte? Cur ergo ad mentionem faciendam de privilegio assumptionis non adhibentur tantummodo verba definitionis constitutionis apostolicae Munificentissimus Deus?

Neminem nostrum pudeat laudes B. Virginis celebrare, neminem pigeat fontes iterum atque iterum compulsare, ut thesauri depositi revelati

in dies in lucem proferantur; in communi enim et antiquissima necnon integra Ecclesiae traditione, cuius Liturgia uberrima praebet testimonia, cuncti qui christiano nomine gloriantur poterunt, Dei auxilio ac B. Virginis Matris nostrae intercessione, unitatem invenire, pro qua Christus in Cruce moriturus oravit.

2

MONS. GIOCONDO M. GROTTI
(*Acta Synodalia*, II, iii, p. 720-734:
animadversiones De B. Maria Virgine)

39

Rev. mus P. D. IUCUNDUS M. GROTTI
Praelatus nullius Acrensis et Puruensis

1. [*De arcta necessitudine inter Christum et Mariam iuxta Dei beneplacitum*].

Pag. 7, lin. 5. «Ab aeterno uno eodemque decreto»: quatuor haec similia ablativa fortasse, elegantiae causa, essent separanda. Unde ita legi posset: «ab aeterno cum divinae Sapientiae incarnatione uno eodemque decreto beatissimam Virginem praestituit». Vel, eadem de causa, depromptis verbis ex Pio XII, *Munificentissimus Deus*, in nota I citatis, ita textus aptari posset: «ab omni aeternitate, uno eodemque decreto, cum divinae Sapientiae incarnatione beatissimam Virginem praestituit». Loco vocis «praestituit», quae fortasse non omnibus placet, poni posset vox «praeordinavit» (cf. in nota I, Leonem XIII, *Augustissimae Virginis*), vel «elegit» (cf. Pium IX, *Ineffabilis Deus*, in initio). Vel posset etiam simplicius ita scribi, ad vitandam quoque similibus vocum adhibitionem (libertate-liberatio; sapientissimus-sapientiae; omnium-omnimoda): «Immensae bonitatis Creator omnium sapientissimus Deus, qui plena fruebatur libertate in determinanda ratione qua generis humani restauratio (vel: redemptio) a se perageretur, ab omni aeternitate uno eodemque decreto statuit ut Verbum, ad cunctarum gentium salutem, ex B.

Virgine, de Spiritu Sancto (vel: Spiritu Sancto foecundata), in temporis plenitudine (cf. Gal. 4, 4), carnem assumeret».

Lin. 8. «Sive diserte sive implicite»: vox «*implicite*» fere numquam in magisterii ecclesiastici documentis adhibetur. Fortasse tantum semel, certe autem perraro, scil. in Pio XII, *Humani generis* (Denz. 2314) ubi et dicitur «*implicite*» et «*veluti implicite*». Et revera haec vox nimis scholam sapit et falsae imaginationi favet quod dogmatis progressus sit nonnisi naturalis, philosophicus, logicus labor quo theologi speculativi mens conclusiones, in principiis contentas, eruit ex iisdem.

Nec obliviscendum est quanta cura Summi Pontifices Pius IX in *Ineffabilis Deus* et Pius XII in *Munificentissimus Deus* hanc praedictam vocem, de qua certe, id exostulante ipsa quae tractabatur materia, cogitarunt, vel praetermiserint vel omnino vitaverint, dogmatis progressum Spiritui Sancto, in Ecclesiam diffuso et operante, potissime tribuentes.

Cum autem haec eadem progressus dogmatici notio, iure hic quoque advertatur (cf. linn. 12-16), congruum videtur classicum loquendi modum hic quoque servari debere; ideoque propositionem emendandam esse, eo vel magis quod in ea bis vox «*implicite*» recurrit, et bis particula «*veluti*» ac bis vox «*mysterium*»: quae omnia innuunt propositionem nondum satis lima perpolitam fuisse.

Insuper vox «*obscure*» non admodum placet. Forsitan ergo, depromptis verbis ex duobus praedictis Pontificum documentis, ita posset propositio ad simpliciolem, at simul accuratam, formam adduci: «Cum autem Sacrae Litterae (et perantiqua atque universalis sacra traditio?), multiplici continenter ratione, Matrem cum humanae stirpis Salvatore, artissimo et indissolubili vinculo coniunctam, inde a praeannuntiatione (cf. Gen. 3, 15; Is. 7, 10; Mt. 1, 23) ac virginali conceptione (cf. Mt. 1, 18-25 et Le. 1, 26-38), exhibeant, plane congruit ut Ecclesia – quae Christi sponsa exstat Eiusque proinde Spiritu ad revelatarum perficiendam veritatum cognitionem [seu: ad revelatarum veritatum, in Sacris Fontibus contentarum, perficiendam cognitionem] infallibiliter dirigitur (cf. Mt. 16, 18; 28, 18-20; Io. 14, 16. 26; 15, 20) –, divini dum redemptoris arcana in dies illustrat, eiusdem quoque Genitricis mysterium clariorem iugiter in lucem proferat».

Qua emendatione forte recepta, textus duabus adhuc notulis ornati deberet, una quidem ad indicandum verba «multiplici continenter ra-

tionem» esse Pii IX in *Ineffabilis Deus*, altera autem ad recolendum verba «quae Christi sponsa ... Spiritu ... infallibiliter dirigitur» esse Pii XII in *Munificentissimus Deus*, fere ad litteram.

Linn. 19-20. Verba S. Augustini: «cooperata est caritate ut fideles in Ecclesia nascerentur», non necessario innuunt Mariam esse Ecclesiae *matrem*. Si ergo hoc patet *ex contextu*, congruum videtur ut in notula 2 addatur, praesertim ob eiusdem Doctoris verba quae in nota 3 referuntur, quaeque, prout extra contextum sonant, Mariam esse Ecclesiae *matrem* excludere possent.

Linn. 24-25. Fortasse, elegantiae causa, et ad quinque genitivorum seriem vitandam, ita sequens propositionis pars aptari posset: «... superioribus vivi Ecclesiae magisterii documentis inhaerens, quod unicus depositi revelati exstat interpres authenticus ...».

2. [De munere b. Virginis Mariae in oeconomia salutis].

Pag. 7, lin. 32 ad pag. 8, lin. 5. Propositio haec est aliquatenus difficilis et dura, conceptu, latinitate aut saltem verborum ordine.

Ut clarior evadat, imprimis congruum est ut, iuxta morem classicum, omnia ad ipsum Patrem referantur et non ad eiusdem Verbum. Mos iste ideo autem classicus est, quia et biblicus et liturgicus: antiquitus enim patris erat nuptias facere filiis.

Quo more retento, ac duritiae latinitatis semota, ita posset praedicta propositio emendari: «Cum igitur aeternus Pater Verbum suum humanam decreverit ex muliere naturam assumere ut, quemadmodum per foeminam mors, ita et vita nobis oriretur per foeminam, sicque sexus utriusque ope liberatio haberetur, non id ante perfecit quam designatae matris, ex bonitate paterna et praevisis Christi sui meritis sublimiori modo redemptae, liber consensus accessisset; qua acceptatione prolata, Unigenitus Dei, ex Maria de Spiritu Sancto carne suscepta, intemeratae quoque fieret Virginis Filius, novus Adam ac mundi Salvator».

Si autem, hac nonobstante emendatione proposita textus prout nunc est typis impressus vellet servari, certe tamen latinitas esset expolienda, ut omnis removeatur durities et obscuritas.

Sic, e. g., male sonant verba simul posita: «*acceptatio accesserint*»; si subiectum manet «*Verbum*», dici non potest postea «*Christi*» sed: «sui

ipsius carnem facti» vel quid simile; pariter contorta fit propositio adhibitione repetita particulae «ut»; novissima tandem propositionis pars est satis obscura, et saltem postulat ut vox «incarnatione» inter virgulas collocetur, sicque legatur: «ut Filius Dei, incarnatione, eius (Mariae, certe, licet non sit perspicuum) quoque Filius ac novus Adam Salvatorque (!) mundi fieret».

Rogo autem humiliter ut *integra* emendatio, supra proposita, accurate perpendatur.

Pag. 8, linn. 5-8. Constitutio laboriose videtur incedere, nimis saepe propositionibus separatis interrupta. Fortasse ergo congrueret ut praesens propositio praecedenti (reformatae) iungeretur, ac latinitas expoliretur: etenim voces «redemptor» et similes sexies, modicissimo interiecto intervallo, occurrunt.

Insuper, perpendendum est an immaculata Virgo Maria, ab aeterno ad tantam ac multiformem celsitudinem praeordinata, sine ullo addito «filia Aadae», absque lugendae confusionis periculo, vocari possit. Si enim est simpliciter filia Aadae, quomodo, ut mox dicetur in constitutione, «primatum» obtinet? Quo sensu, etiam a Pontificibus, primogenita vocatur ante omnem (etiam Adam!) creaturam? Quomodo, ergo, sine addito, filia Aadae est?!

Si ergo, factis emendationibus quae videntur congruere, propositio haec renovata praecedenti emendatae iungeretur, textus qui sequitur haberetur: «... qua acceptatione prolata, Unigenitus Dei, ex Maria de Spiritu Sancto carne suscepta, intemeratae quoque fieret Virginis Filius, novus Adam ac mundi Salvator; ipsa autem Maria, privilegiata Aadae filia, non tantummodo Iesu Mater evaderet, unici divini Mediatoris ac Redemptoris, verum, adeo cum eo at sub eo operam suam in peragenda humani generis restauratione sociaret, ut universitatem gentium, cum Christo at sub Christo redemisse et corredemisse dicatur, atque haud semel, ab ipsis Romanis Pontificibus multisque aliis Episcopis Corredemptricis titulo meruerit ornari».

Lin. 8-16. Textus non indiget nisi levi quadam perpolitione ac tribus forte additionibus: una quidem ad adumbrate saltem dicendum Filiali holocausto Mariam certe maternam adiunxisse oblationem: alia autem ne os obturetur dicentibus Mariam non usque ad Christi mortem tantum, sed ad consummationem usque sacramenti reconciliationis humanae (cf.

infra linn. 16-18!) cooperatam fuisse redemptioni (ideoque, e. g. et sua «Desolatione» inter Filii obitum ac resurrectionem); tertia tandem ne sequatur, inde tantum a Dominici testamenti promulgatione, Deiparam Virginem omnium hominum evasisse matrem.

Ideoque textus sic posset emendati ac proponi: «Huiusmodi autem Dei Genitricis salutaris consensus, unde et eius in reconciliationis opere perficiendo consortium, a virginalis Iesu Christi conceptionis tempore ad sacramenti humanae reparationis consummationem usque permansit, tunc vero excellenter enituit cum, non absque divino consilio, iuxta crucem stetit (cf. Io. 19, 25); Unigenito suo ex imis condoluit visceribus; benedictum ventris sui Fructum [vel: Nati sui holocaustum], ut nostrae redemptionis praetium, cui materni cordis gladio transfixit ultra hostiam adiunxit [vel adiecit], cum Ipso et per Ipsum aeterno obtulit Patri; ac demum cum ab eiusdem morientis Domini caritate, sollemne e patibulo testamentum veluti promulgantis, non discipulum Ioannem tantum at, in eius persona, universos homines, sibi commendatos, ut spiritualis mater, suscepit in filios (cf. Io. 19, 26-27)».

Linn. 16-21. Textus quadam indiget expolitione ac, praesertim, una emendatione, ne sententia excludatur eorum qui, fortasse non erronee, reparationis humanae opus tunc tantum consummationem assecuturum sentiunt cum, animabus ad plenum purgatis corporibusque e pulvere suscitatis, aeterno Christus regnum offeret Patri (cf. I Cor. 15, 28).

Textus emendatus sic ergo sonaret: «Quoniam vero humanae redemptionis mysterium *terrestrem* non ante attigit *verticem*, quam promissus a Christo Spiritus Sanctus die Pentecostes advenit [vel: defluxit]. Mariam in caenaculo una cum apostolis in oratione perseverantem spectamus [vel: legimus] Paracliti effusionem suis quoque precibus enixe implorantem».

Linn. 22-26. Rectus oecumenismus, rebus bene perpensis, postulat ut doctrina nonnisi vere catholica, id est revelata aut certe toti Ecclesiae communis aut saltem *tutissima* praebeatur, at integra; ut qui ad Romanam Sedem accedere vel redire cupiunt seu volunt, quid ibi amplecti necesse sit sciant, sicque unitas non effimera, prouti haud semel accidit, sed stabilis oriatur et fiat. Ambiguitates ergo aut compromissus, si unquam placuerunt, hodie, ac praesertim iunioribus, certe nullimode placent. Vitanda proinde illa videtur methodus, iuxta quam res et dicuntur

simul et non dicuntur. Si ergo supra dictum est beatam Mariam, non tantum ut Christi matrem sed etiam eiusdem sociam (= novam Evam), sub eo at cum eo *redemptionis operi cooperatam fuisse*, cur postea subicitur aliam Virginem, sub at cum Christo, humanam familiam *redemisse*, seu corredemisse, ipsis Summis Pontificibus id fatentibus, a quibus et *Corredemptricis* titulo haud semel fuit ornata? Nam fratres, qui ad Petri Cathedram accedere aut redire cupierint, visis auditisque principiis nostris ac Pontificum documentis, an id sentiamus, et an admittendum sit, a nobis dubio procul exostulabunt. Dicatur ergo, maxima licet cum claritate ac prudentia.

Textus, ergo, his praemissis, sic posset emendati ac proponi: «Cum itaque b. Virgo, ab aeterno tamquam Dei hominumque mater praedestinata [vel: praeordinata], divina Providentia misericorditer disponente, Domini Iesu hisce in terris, in gratia pro Adae genitis acquirenda, generosa exstiterit socia [si antea non fuit additum, addatur: adeo ut gentium universitatem cum Christo et sub Christo redemisse seu corredemisse passim dicatur, atque Corredemptricis titulo haud semel a Pontificibus Summis decorari meruerit], hinc mirum non est si pervetustae cunctorum rituum sacrae Liturgiae, christianus populus, ipsique Successores Apostoli Petri, eam veluti supernae gratiae omniumque caelestium beneficiorum administram ac dispensatricem incessabili voce proclament».

Linn. 27-32. Textus tantum leviter emendandus videtur, et quidem imprimis ut, cum Pontificibus Romanis, sanctam Mariam primatum, et non «quemdam» primatum, super omnes sed et super omnia, certe sub Christo at cum eo, clare habere dicatur; tandem ut auferatur ea quae de «peripheria» asseruntur utpote in tam solemnibus documento prorsus incongrua.

Textus ergo ita posset renovari ac proponi: «Hinc sequitur Mariam, quae in condendo mystico Christi Corpore tantam habuit partem, et in caelum assumpta ac Regina a Domino constituta, maternum erga cunctos animum gerit, post Filium suum super omnes et omnia obtinere primatum; ac proinde, sub Christo at cum eo, in ipsomet Ecclesiae, ideoque et universi, centro collocati».

3. [De titulis quibus consociatio B. V. Mariae cum Christo in oeconomia nostrae salutis exprimi solet].

Pag. 8, lin. 34 ad pag. 9, lin. 2. Melius est ut clare pateat et asseratur, Mariam cum Iesu, ad redemptionis opus peragendum, cooperatam fuisse et quia Mater et quia veluti nova Heva; insuper praestat ut propositionis constructio fiat minus contorta ideoque planior, et eadem vitentur voces.

Textus ita ergo posset emendati: «Quoniam in Mariae cum Iesu, Matris scilicet cum Filio Salvatore ac novae veluti Hevae cum novo Adamo, ad humanae redemptionis opus peragendum cooperatione, tamquam solido fundamento, radice ac principio, multiplices variique nituntur tituli, quibus sacrum Magisterium, veneranda Traditio fideliumque pius sensus Beatissimam Virginem salutare consueverunt, ideo nefas est dicere eisdem titulos, in Ecclesiae sensu intellectos, vacuos inanesque esse, Sacris immo Litteris adversari».

Pag. 9, linn. 2-3. In capite huius n. 3, et etiam in prioribus novem eiusdem numeri lineis (cf. pag. 8, linn. 37 et 40), sermo est de «titulis» Virgini tributis ac tribuendis. At, non sine animi stupore, conspicitur nunquam dein de titulorum pluralitate disseti, sed de sola «*Mediatricis*» appellatione. Vel ergo verba, italicis characteribus impressa, emendantur quibus n. 3 inscribitur; vel alius saltem additur titulus: qua in solutione, nulla alia adiici posset appellatio nisi «*Corredemptricis*» titulus.

Et iure quidem, nam ex praeiactis principiis, de cooperatione scilicet Sanctae Mariae ad redemptionis opus, ut mater ac praesertim ut socia, *imprimis et directe* sequitur eam esse Corredemptricem: si enim est Redemptoris socia in redemptionis opere, erit ... Corredemptrix!

E contra, ex eo quod eadem Virgo fuit Redemptoris mater ac socia, non ita directe et imprimis sequitur eam esse «*omnium gratiarum* (etiam salutis physicae et promotionis ad gradus academicos) *Mediatricem*». Divus quoque Antonius Patavinus, testante communi populi fide ac praxi, fere omnium vel omnino omnium gratiarum est mediator: nihilo minus vel non fuit vel dici non solet corredemptor. Ergo gratiarum mediatio universalis non necessario et directo ex Corredemptione, sed ex Dei gratuito beneplacito potest seu posset unice oriri. [Nisi dicatur, praeter Christi redemptionem et Mariae corredemptionem, etiam universalis Ecclesiae corredemptionem esse agnoscendam, cum et sub Christo et Maria; hoc sensu quatenus aeternaliter divinitus praevisa Ecclesiae universae merita, Christi et Mariae meritis coniuncta, atque ex illis effica-

citatem summentia, cooperata sint redemptioni (et corredemptioni); sicut et nunc, in tempore, de facto, qui sunt merendi capaces, Christi et Mariae et universae Ecclesiae salvantur meritis, ac simul propria personali cooperatione, scilicet propriis cuiusque meritis ...].

Nec dicatur corredemptricis titulum, ob oecumenicas rationes, esse vitandum: nam si mediatrix titulus *apertis* non adversatur Pauli verbis (cf. 1 Tim., 2, 5), multo minus corredemptricis appellatio; nam novi Adami titulus, quem Christo satis aperte tribuit apostolus (Rom. 5; 1 Cor. 15) nullimode novae Hevae excludit appellationem, sed potius eam et *secumfert et advocat ...* !

Et, de facto, subapostolici aevi Patres, ut magni Iustinus et Irenaeus, apostoli Pauli proculdubio spiritu ac doctrinis imbuti, statim et manifeste B. Virginem novam Hevam appellare non sunt veriti, immo et comparisonem seu parallelismum, sub recirculationis seu recapitulationis specie, inter Christum eiusque opus Mariamque instituere. Quae omnia, fortasse, antiquiora sunt ipsis mediatrix doctrina ac titulo: aut certe aequae et antiqua et solida.

Servata, ergo, n. 3 inscriptione, italicis characteribus impressa (*De titulis quibus ...*), revera de *duobus* saltem titulis erit hic agendum: nempe et de mediatrice, et de corredemptrice, obstantibus nullis testimoniis aut rationibus in contrarium.

Ideoque, praedictis linn. 2-3 (pag. 9), haec aut similia verba possent substitui: «Quos inter titulos, humani generis corredemptricis necnon gratiarum omnium mediatrix appellationes potissimum profecto obtinent locum».

Cui assertioni haec, vel similia, essent addenda: «Ad titulum corredemptricis quod attinet, qui Mariae competit redemptoris utpote matri atque sociae, fatendum est ipsum in novi Adae appellatione veluti imbibere, quam Christo tribuit Paulus, ab eaque dubio procul exigi.

Quam exigentiam, ipsius subapostolici aevi Patres persenserunt Iustinus atque Irenaeus, aliique sancti Ecclesiae doctores, qui beati Pauli parallelismum complectentes, edixerunt humanum genus, veteris Adae veterisque Hevae inoboedientia perditum, novi Adae novaeque Hevae fuisse oboedientia salvatum.

Qui parallelismus, ipsis partim aperte partimque adumbrate fatentibus, nullimode aut imperfecte prorsus subsisteret si dum Heva perditioni

est cooperata qua Adami socia, Maria saluti cooperata tantum fuisset ut Salvatoris Mater, non vero ut redemptoris adiutrix: parallelismus enim utrimque non physica maternitate, sed voluntario nititur actu.

Haec autem doctrina, nunquam in Dei populo sancto, saeculorum decursu, intermissa, inde circiter ab anno millesimo, novo veluti radiavit fulgore, ac dein praesertim S. Bernardi ope, eorumque qui ipsius fideliter pressere vestigia. Cum vero eam ipsi nonnulli Romani Pontifices assumpserunt, ampliorem eidem contulere splendorem, suaeque excelsae addiderunt auctoritatis pondus.

Contra quem corredemptricis titulum, nulla prorsus in contrarium sana militat ratio: corredemptricis praerogativa aut actio non enim redemptoris minuit seu obscurat opus vel meritum; sicut nec ministrorum sacerdotium sempiterno Christi officit muneri, eo quod huius illud derivatio sit atque adiutorium: non necessitatis quidem aut infirmitatis, sed dignitatis et convenientiae».

Pag. 9, lin. 2 - pag. 10, lin. 4. Post additionem eorum quae ad corredemptricis doctrinam ac titulum referuntur, et antequam legantur ea quae pag. 9, lin. 2 - pag. 10, lin. 4 iam in decreti schemate exstant, quaedam adiungenda seu inserenda videntur, introductionis seu fundamenti ad instar ipsius doctrinae ac tituli mediatricis: «Ad Mediatricis titulum vero quod spectat, qui praerogativam exprimit quae Mariae competit utpote Filii Dei humanique generis redemptoris Matri atque sociae, dicendum est ipsum in pene omnium temporum ac locorum Liturgiis fundari, quae ordinarii et universalis Ecclesiae magisterii sunt authenticus testis, sub ipsorum Romanae Sedis Pontificum suprema vigilantia positus; qui Christi vicarii, ceteroquin, plures post episcopos atque theologos, mediatricis doctrinam aperte, et quidem in magni etiam momenti documentis, suam fecerunt, ipsumque mediatricis titulum S. Virgini tribuerunt.

Et iure quidem, nam si S. Paulus apostolus, adhuc in terris positus, sine intermissione in orationibus memor erat fidelium, eorumque pro se precum subsidium instanter poscebat, expedit multo magis et iuvat ut S. Virginis Mariae, in caelis gloriose regnantis, intercessioni nosmetipsos fidenti commendemus animo.

Ipsa enim Deo Patri cuius est perfectissima filia, ipsius Unigenito Iesu Christo Domino nostro cuius Mater exstat ac socia, et Divino Spiritu quo fuit ac manet repleta, prae universis creaturis est absolutissime

iuncta; iisdemque de causis, supra omnes et amatur a Deo et Deum ex toto redamat corde.

Ex hac almae Virginis in Deum, cui tantopere neclitur, profundissima dilectione, intensissimus in universos homines, Patris genitos ac Filii sui fratres ac membra, Spiritu Sancto afflante, amor promanat. Ideoque, eiusdem Paracliti caritate succensa [acta], ad Christum gratiae effusionem beneficiorumque omne genus elargitionem impetratura incunctanter accedit; ac non tantum per eum, sed et cum eo et in eo, ad ipsum immensae maiestatis Patrem, a quo bona cuncta descendunt, fidenter procedit; ipsiusque Genitoris cui est dilectissima et a quo propterea est semper audita, per Iesum, at cum eo et in eo, cuius est amatissima Mater et socia cuique proinde prorsus nihil potest negari, Spiritus Sancti gratiae ac beneficiorum, vera excellentissima Ecclesiae universalis portio, administra incessabiliter fit ac distributrix.

Contra quam marialis mediationis doctrinam ipsumque, quoad caelestem gratiam supernaque beneficia, universalis mediatrix titulum, nulla pariter opponi potest revelata auctoritas aut valida ratio: verum est enim unum inter Deum et homines mediatorem, aiente Paulo (cf. I Tim. 2, 5) esse Dominum Iesum; sed, ex alio capite, impossibile est illum, qui est unus mediator, at simul Mariae amantissimus filius ac novus fidelissimus Adam, eam sibi incessabiliter indissolubiliterque non sociare in mediationis officio, sive de ipsa supernaturali regeneratione agatur, sive etiam de natorum, per gratiae iugem participationem beneficiorumque omne genus collationem, cura ac provectione; sicut pariter possibile non est Mariam, utpote Iesu Matrem ac sociam, suae strictissimae unionis vi sui que ardentissimi amoris impulsu, Filio suo ac novo Adae, in praedicto amplissimo mediationis opere, nolle coniungi seu eiusdem administram fieri atque adiutricem.

Perspicuae huius ac fundatissimae denegatio doctrinae, absurdam secumferret intimissimae coniunctionis et incensissimae caritatis denegationem, Iesum inter atque Mariam, ac proinde vicissim.

Cum sit autem mediatoris adiutrix, Maria est ergo tantum secundaria mediatrix: a Dei Patris enim bonitate gratuita, Christi intervenientibus meritis, admirabile hoc Spiritus donum, nempe mediatrix officium ipsamque mediandi vim, incessabiliter recipit; eaque proinde dependenter a Deo, ut creaturam decet ac filiam, sicut possidet ita et exercet. Incar-

nato item Dei Verbo, ut Filio redemptori praeredempta Mater et ut novo Adae nova pariter Heva, peramanter coniuncta, ab infinitis Iesu Christi meritis potissime virginalis cooperatio praetium sumit, impetrandi atque obtinendi virtutem ac dilargiendi auctoritatem.

Qua in re, scientifice profundiusque investiganda, rimanda atque exponenda, omnis vulgaris imaginatio prorsus est removenda, ac si scilicet, e Virgine, tamquam e terrae fonte, Spiritus Sancti gratia manaret; vel ac si per eam, materialem quasi per aquaeductum, Paracliti effusio transiret; per eiusve corporales manus divina beneficia ad nos derivarent. At res, sicuti sunt, ita procul dubio et debent intelligi atque explicari, quatenus nempe Summi Genitoris Iesuque Amori, aut benefacere cupienti aut de facto benefacienti, almae Virginis amor, Patris filiae, Christi genitricis et sociae, Spiritu Sancto plenae, Ecclesiae omniumque matris, incessabiliter manet coniunctus et in cupiendo et in benefaciendo.

Christi ergo mediatio aut unici divini mediatoris titulus, mediatrix officio atque nomine, nullimode minuitur vel obscuratur, at potius extollitur et honoratur: sunt enim, iterum, munus ac titulus non divinae necessitatis aut infirmitatis, sed dignitatis et convenientiae. Mariae enim, sicut correductio ita et mediatio, seu intima ad redemptorem seu mediatorem coniunctio, tamquam supremo e fonte, unice e Dei promanat amore erga Virginem, et Virginis erga Deum et nos. Tota ergo vertit in Dei ac Virginis gloriam et laudem».

Pag. 10, linn. 5-14. Hortamentum istud superfluum videtur. Si autem vellet servari, latinus verborum ordo ita forte in melius commutati posset: «Quapropter Sancta Synodus theologos divinique verbi enixe hortatur praecones ut, ad Ecclesiae magisterii sensum, Divinarum Scripturarum, sanctorum Patrum ac sacrarum Liturgiarum studium excolentes, B. Virginis munera atque officia cum aliis dogmatibus connexa, potissime vero quae ad Christum, totius veritatis, sanctitatis ac pietatis centrum attinent, in vera luce sedulo collocare nitantur; servata semper, quoties de Iesu simul ac Maria nomen aliquod aut officium praedicantur, debita analogia».

Novissima ergo textus verba (linn. 13-14): «etenim nullo modo Mater Dei aequiparanda est Christo», omnino expungenda videntur. Male enim sonant, et nullos revera feriunt scriptores catholicos, nisi forte sanctos illos theologiae gigantes qui edixere Mariam, divinae suae ma-

ternitatis ratione, fines veluti Divinitatis attingere ... Eos autem gigantes Ecclesia ferire non consuevit.

4. [*De singularibus privilegiis Dei hominumque Matris*].

Pag. 10, lin. 15, pag. 11, lin. 5. Haec omnia praetermittenda videntur, ob rationes quae sequuntur:

1) Cuncta ista nihil sunt nisi duorum documentorum pontificalium repetitio, scil. *Ineffabilis* Pii IX et *Munificentissimus* Pii XII; et quidem repetitio abbreviata, nihil certi addens, et minoris auctoritatis: a) perquam abbreviata: ut patet; b) nihil certi addens: ut pariter liquet, et ex secunda ratione mox luculentius innotescet; c) minoris auctoritatis: *Ineffabilis* enim ac *Munificentissimus*, saltem definitionis irreformabilis ratione, quae in utroque documento exstat, constitutionem exsuperaret huius Concilii.

Si autem n. 4 velit servari, nonobstantibus his rationibus quae graves videntur, sequentibus criteriis deberet aptari.

1) latinitas expolienda esset, eadem vel similia verba saepius repetita devitantes, verborum ordinem in melius commutantes etc.;

2) ea quae ad mortem B. Mariae referuntur expungenda essent, ne Concilium, cum ad discutiendum de illa re pervenerit, tempus insumat in negotio *nullius momenti dogmatici ac pastoralis*, cum fidelium et infidelium exigua aedificatione: de re enim agitur non tantum inter theologos disputata, sed quam Pius XII, in constitutione *Munificentissimus*, *studiose* vitavit, ut manifeste appareret etiam ex sola, sed attenta, textus inspectione.

Ergo, si hic n. 4 in constitutione servaretur, quoad B. Virginis mortem, res ita deberent disponi ut vel *studiose* eius affirmatio vitetur, vel hypothetice proponatur («si...»), vel *historice* referatur, quin decretum eam velut assumat: sicut se gessit Pius XII in *Munificentissimus* cum *historice*, et quidem verbum adhibens praeteriti temporis («fuit»), antiquorum fidelium persuasionem recolens, scripsit: «... haud difficile iisdem fuit assentiri magnam etiam Dei Matrem, quemadmodum iam Unigenam suum, ex hac vita decessisse».

His autem quaedam sunt reverenter at necessario animadvertenda circa ea quae in prima medietate pag. 28 (in notis, ergo) proferuntur:

a) Verba Pii XII ex *Munificentissimus* deprompta, afferri nequeunt ad illius Pontificis propriam mentem illustrandam, cum ibi Papa historicè antiquorum sententiam recolat, non autem persuasionem suam aperiat;

b) Ad Pii XII mentem, quoad Virginis transitum, positive investigandam, cf. *Ragguaglio Mariano*, 1950, p. 65, ubi photographicum specimen cuiusdam precis exhibetur, ab ipso Pio XII revisae, in qua, sua pontificati manu, ea quae ad Virginis in caelum assumptae mortem referebantur, ipse atramento suppressit, ipsam autem vocem «morte» ita atramento cooperuit *ut vix adhuc legi queat* ... Quid hoc significat? Unum e duobus vel Pontificem nolle ut de tali re agatur, aut inclinare ad sententiam morti adversam. Et hic de textu agitur, non de quodam vulgi rumore ... ;

c) Tandem, non sine stupore, in eadem p. 28, leguntur verba «Traditio ... sull'argomento di tradizione». Quo pacto enim parallelismus seu comparatio institui potest inter *singularem catholicorum antistitum et fidelium conspirationem*, qui *fere unanimi consensione* assumptionis definitionem petiere, et traditionem de morte Virginis? Etiam concesso esse antiquissimam et constantem, numquid est certe *divino-apostolica*? Numquid, quoad hanc, sicut pro assumptione, «directo atque ex auctoritate» Summus Pontifex omnes interrogavit episcopos? Certe non! Numquid episcopi, suam clerique ac populi sibi respective commisi mentem aperientes quoad assumptionem, eadem prope unanimi consensione asseruerunt Mariam mortuam esse et id definibile autumarunt? Certe non, fatente ipsa harum paginarum notitia (cf. pag. 27, nota 26): «Plus quam tertia pars ... dimidia pars ...»! Quale discrimen inter prope unanimum consensionem quoad assumptionem, et tertiam vel dimidiam partem quoad mortem! Parallelismus seu comparatio inter assumptionem et mortem tunc tantum institui posset si episcopi, a Summo Pontifice «directe et ex auctoritate» interrogati, sicut praestiterunt pro assumptione, ita et pro morte, prope unanimi consensione affirmarent Virginis mortem esse definibilem ac definitionem peterent. Tunc revera, etiam quoad mortem, singularis antistitum ac fidelium conspiratio manifestaret mentem magisterii ordinarii universalis Ecclesiae; et tunc solum illa conspiratio seu doctrina «*per seipsam*» ostenderet sententiam morti faventem non esse mere historicam, sed *theologicam, immo ori-*

ginis divino-apostolicae, ideoque divinae infallibilis revelationis testem! Numquid huc sumus? Ideoque ea quae latine et italice, in praedicta prima medietate pag. 28 referuntur, accuratius deberent considerari, quia fortasse parallelismus inter doctrinae statum quoad assumptionem et quoad mortem iure meritoque nondum institui potest. Consultum ergo videtur mortis mentionem vitari, eo vel magis quod inter Mariae ac nostrum transitum esse posset non univocitas sed analogia: quatenus in transitu nostro, anima a corpore separatur separatione mortis; dum in Mariae transitu, anima separari a corpore ad tempus potuit non morte, sed vehementissima extasi, de qua loquitur Paulus 2 Cor. 12, 1-4 (et S. Theresia Abulensis) quam non resurrectio secuta esset sed assumptio tantum, vi cuius corpus, animae raptae iterum coniunctum, ad caelum evectum fuisset.

Et, revera, si attendatur non tantummodo antiquissima illa mortis traditio, sed et *omnium temporum universae Ecclesiae sensus*, dici nequit Ecclesiam sentire Mariam mortuam fuisse univoce uti nos ...

His quoque considerationibus suadet ut etiam hoc decretum a mortis mentione absteat.

Textus ergo, si servari velit, ita posset aptari: «Maria Virgo a Deo, qui ineffabili eam est prosecutus amore, privilegiis plane singularibus ditata est mirabilis in ortu, in Conceptione immaculata, mirabilis deinceps, cum omnis personalis culpae expers, ac simul mater semperque virgo, mente et carne exstiterit; mirabilis tandem in exitu,

[1]

quia, expleto vitae temporalis cursu, corpore et anima gloriose est in caelum assumpta.

[2]

quia si, secundum antiquam ac venerabilem traditionem, mortem subiit temporalem, quo plenius Filio suo conformaretur, nexibus tamen mortis deprimi procul dubio minime potuit, et, ut catholicae fidei dogma tenet, corpore et anima gloriose est in caelum assumpta.

Quae singularia privilegia aliaque gratiae dona, intuitu meritorum redemptoris divinitus Mariae collata vel ab eodem profluentia, ita in Christi honorem redundant, ut excelsa Matris munera contemplari nequeamus, quin ipsius Filii bonitatem, amorem, omnipotentiam miremur ac celebremus.

Sicut enim matris iniuria afficit filium, ita et matris gloria in filium redundat: ideoque, eo quod Maria singularem cum Nato suo affinitatem habuerit, decuit ut ex praevisis perfectissimi Salvatoris meritis, totius sanctitatis auctoris, – qui ad peccatum destruendum venit in mundum –, inde a primo conceptionis instanti ab omni culpa labe praeservaretur immunis, atque longe ante universos angelicos spiritus ac sanctos tot gratus ornaretur ac donis, ut Dei Patris filia, Verbi mater, Spiritus Sancti sacrarium, omnibus creaturis dignitate praecelleret.

Plane quoque oportebat ut Filius, qui peculiari Genitricem suam prosequeretur dilectionis affectu, – quique corporalem Matris integritatem in ipsomet partu incorruptam veluti atque illibatam servare, ita ut «virginitatis gloria permanente lumen aeternum mundo» effunderet –, corpus illud, augustum divini Verbi tabernaculum, totum sanctum, totum castum, in cinerem resolvi non pateretur».

5. *[De cultu erga beatissimam Mariam Virginem].*

Pag. 11, linn. 6-28. Doctrinae soliditas, styli perspicuitas, pastoralis sollicitudo postulare videntur ut cultus erga Deiparam fundamenta seu radices vel rationes recolantur. Non videtur ergo sufficere quod generice dicatur: «Quoniam ... Virgini singularis competit excellentia ...».

Fundamenta autem haec seu radices vel rationes ad unionem reducuntur inter Patrem, Filium, Spiritum Sanctum ac Mariam et vicissim, atque inter ipsam et nos ac vicissim.

Recolenda sunt ergo, ut sequitur vel alio meliori modo: «Cum igitur, ut dictum est, Deus Mariam prae omnibus creaturis cunctisque sanctis, aeterna caritate dilexerit atque incessabiliter diligat; ipsa vero, perfectione quam nullus unquam attigit vel in posterum attinget, Altissimum ex toto semper redamaverit ac redamet corde, ideoque mutua strictissima perpetualiter nectantur unione, hinc manifesto sequitur ac liquet pleno Dei cultori impossibile esse Omnipotentem debita, scil. latriae, adoratione

revereri, quin dilectissimam immensisque, immo singularibus, gratiarum monilibus decoratam, summi Patris filiam, Incarnati Verbi matrem ac sociam, necnon Sancti Spiritus habitationem, congruo, hyperduliae nempe, cultu haud venerari.

Idipsum quoque innotescit si relationes considerantur non unice Deum inter et Mariam atque vicissim, sed praecise Christum inter ac Mariam per respectum ad nos et vicissim. Cum enim B. Virgo, divinae maternitatis titulo atque associationis cum Iesu in redemptionis ac mediationis opere, Ecclesiae omniumque etiam hominum, licet non eadem perfectione, mater exstet, eandemque, immo et eosdem, incensissimo amore perdiligat; hinc sequitur profecto ac patet, Ecclesiam imprimis, ac universarum quoque gentium familiam, non eadem quamvis perfectione, ad tantam Matrem medullitus redamandam inclinari ac teneri, immo et peculiarissima veneratione prosequi».

Cultus fundamentis, radicibus, rationibus ita, vel alio meliori modo memoratis, addi poterunt ea quae hic, scil. in decreti schemate exhibito, afferuntur, nonnullis tamen inductis mutationibus minoris momenti, ut, e. g.: lin. 12, loco «cunctis» ponatur «permultis»: buddistae enim aliive beatam Virginem non colunt; «ab universis ritibus», addatur: «Ecclesiae»; lin. 19, loco «igitur» ponendum videtur «enim», ut ea quae ibi dicuntur, appareant non abstracte asserta, sed tamquam praecedentis assertionis probatio; etc.

Textus ergo, his aliisve parvis mutationibus, etiam elegantiae causa, inductis, sic exhiberi posset: «Quoniam igitur beatissimae Virgini haec singularis competit excellentia, ita etiam ut a Dei nuntio Gabriele archangelo “gratia plena” (*Lc.* 1, 28), et ab Elisabeth, Spiritu Sancto repleta, benedicta inter mulieres salutari meruerit (cf. *Lc.* 1, 42), nihil mirum si, quemadmodum ipsamet de seipsa prophetavit «beatam me dicent omnes generationes” (*Lc.* 1, 48), ab innumeris pene gentibus et ab universis Ecclesiae ritibus, suffragiis saeculorum decursu continuo crescentibus,³⁵ omni quidem cum laude “beata” praedicatur, atque ut talis amatur, colitur, invocatur, eademque in exemplum ad imitandum proponitur.³⁶

Tantum vero abest ut singularis huiusmodi marialis veneratio, divino latriae cultui, quo Incarnato Verbo quemadmodum et Patri et Spiritui Sancto adoratio exhibetur, detrimento sit, quin potius illi quam maxime faveat.

Variae enim erga Dei hominumque Matrem formae pietatis, quas Ecclesia — intra sanae et orthodoxae doctrinae limites, pro temporum et locorum conditionibus et pro fidelium indole atque ingenio — approbavit, ad id spectant ut, dum Mater honoratur, Filius, in quo aeterno Patri omnem plenitudinem inhabitare complacuit (cf. *Col.* 1, 19), rite agnoscat, ametur, glorificetur eiusque serventur mandata; et sic per Christum, qui est "via, veritas et vita" (*Io.* 14, 6), homines ad Dei unius ac trini cognitionem supremamque perducantur adorationem».

Linn. 29-34. Propositio emendetur, ut vitentur duo «ut»; loco vocis «sana», quae lin. 20 adhibita est, ponatur «sincera» (vox tridentina); potius quam «eodemque tempore admonet episcopos», dici elegantius posset «simulque episcopos admonet», licet perpendendum sit an congrue Concilium, quod omnibus episcopis constat, dicatur episcopos admonere ... At, transeat! Futuros praesertim respiciet episcopos!

Textus ergo ita posset expoliri: «Quam sinceram, catholicam doctrinam Sacra Synodus consulto recolit, simulque episcopos reverenter hortatur ad theologiae divinique verbi praeconibus sedulo invigilandum, ut ab omni falsa veritatis superlatione, quemadmodum et a nimia mentis angustia, in singulari Dei parentis dignitate consideranda et illustranda, abstineant³⁷».

Pag. 11, lin. 35- pag. 12, lin. 5. Ne calamum quassatum videamur confringere, aut linum fumigantem extinguere, ita textus aptari posset: «Utriusque ergo sexus fideles omnem vanam respuant credulitatem, ac veram devotionem meminerint non in quodam tantum unius momenti affectu proprie consistere, at e sincera et plena fide, caritate scilicet informata, procedere; qua ad Iesu Matrem ex animo diligendam (cf. pag. 11, lin. 14 et pag. 12, linn. 8-9) adducimur, ideoque ad unionem cum ea, atque ad virtutum imitationem illius beatissimae Virginis,³⁸ quae "ancilla Domini" (*Lc.* 1, 38), humillima et oboedientissima fuit, quaeque fidelissime servavit, ea "conferens in corde suo" (*Lc.* 2, 19), quaecumque ad Verbum Incarnatum pertinebant (cf. *Lc.* 2, 51), beata quia credidit (cf. *Lc.* 1, 45) salutata. Nihil enim materna Mariae propinquitas profuisset, "nisi feliciter Christum corde quam carne gestasset"³⁹».

Pag. 12, linn. 6-10. Haec satis contorta propositio, pulchram quidem rem asserit, at quae in perpetuo quodam Concilii decreto posset omitti.

Si autem servabitur, ita fortasse posset planius proponi: «Qua Domini ac Salvatoris nostri Matrem honore debito ipsos quoque haud paucos fratres separatos prosequi, potissimum vero orientales, – qui in Deiparam peculiari modo colendam fervido quodam feruntur impulsu⁴⁰ –, magnum sacrae Synodo gaudium ac solatium affert».

Linn. 11-13. Haec quoque propositio posset omitti. Si servabitur, ita forsitan leviter expoliri posset: «Hinc manifesto patet perperam ac immerito cultum erga Dei Genitricem exprobrari catholicae Ecclesiae, tamquam si exinde ex uni Deo ac Iesu Christo cultui debito aliquid subduceretur».

6. [*Maria SS. faulrix unitatis christianae*].

Sicut praecedens n. 5, ita et hic n. 6, taliter exhibendus est ut eiusdem connexio pateat cum principiis, in praecedentibus numeris, praesertim 2 et 3, positis.

Ideoque, talibus principiis ad memoriam revocatis, ita numerus aptari posset.

Pag. 12, linn. 14-20. «Maria, Virgo sanctissima, alma redemptoris genitrix atque socia, omniumque gratiarum mediatrix, cum in Calvario universos homines materno cordi publice solemniterque in praedilecti apostoli Ioannis persona commendatos habuerit, vehementer cupit ut non modo illi qui uno sunt donati Christi baptisinate, unoque Spiritu aguntur,⁴¹ verum etiam ii qui se a Domino Iesu fuisse redemptos ignorant,⁴² una eademque, sive cum divino Salvatore sive inter seipsos, fide et caritate cohaereant».

Linn. 20-27. Latinitas leviter est expolienda, etiam ut triplex particulae «ut» adhibitio vitetur: «Quapropter certa spe ac fiducia Sancta Synodus nititur fore ut haec Dei hominumque Mater, – qua interveniente (cf. *Io.* 2, 3) Incarnatus Filius in Cana Galileae primum operatus est signum, ex quo in eum crediderunt discipuli eius (cf. *Io.* 2, 11), quaeque Ecclesiae nuper ortae adstitit,⁴³ – patrocinio suo a Deo impetret ut omnes in eundem gregem sub uno Pastore tandem aliquando conveniant (cf. *Io.* 10, 16) 44».

Linn. 27-36. Etiam in hac propositione adsunt duo «ut», quae eam

minus planam reddunt. Posset ergo ita perfici: «Quamobrem universos hortatur fideles, ut hanc ad unitatis fautricem,⁴⁵ atque christianorum Adiutricem, supplicationes instanter effundant; cuius potenti intercessionem permotus, cunctas gentium familias, illos praepremis qui christiano gloriantur nomine, divinus eius Filius in unum Dei populum congreget, qui Christi in terris vicarium, B. Petri successorem, – quem in Ephesina Synodo, ubi divinae maternitatis dogma sollemniter sancitum fuit, unanimi plausu Patres “fidei custodem” merito consalutarunt – tamquam communem Patrem amanter agnoscant».

Animadversiones additae:

Nomine plurimorum Patrum, non spiritu novitatis sed verae caritatis et amore veritatis ductus, loquor de argumentis hucusque adductis contra distinctionem schematum *de Ecclesia* et *de B. Virgine Maria*. Et imprimis sequentia notare vellem:

a) Et ipse em. mus card. Franciscus König bene novit vim argumentationis em. mi card. Rufini Santos cum scripserit: «his omnibus perlibenter et ex corde consentio»;

b) Ex argumentis hucusque adductis, unum potissimum colligitur: nexus scil. inter Mariam et Ecclesiam; ex quo tamen concludere fas est:

1. ergo schema de Ecclesia, uti prostat, est imperfectum. *Ratio:* de Maria nihil dicit.

2. Defectus vero non corrigitur per simplicem appositionem novi capitis in fine schematis. *Ratio:* defectus non est post finem tractationis sed in ipsa tractatione: ubi vulnus, ibi remedium!

3. Et theologi ad confectionem schematis propositi certe sciebant nexum adesse inter Mariam et Ecclesiam; unde rectius de hoc schemate dicere fas sit «taliter a talibus studiose proponi ut exigat novam ac plenior tractationem de B. Virgine Maria».

4. Denique plura argumenta multoties peccant contra illam syllogismi regulam quae sic enuntiatur: terminus esto triplex: multoties enim ex ordine reali ad logicum illogice fit transitus.

Sed ad singula prolata argumenta veniam!

1. «Maria est membrum Ecclesiae Christi; ergo de illa fiat sermo ubi de Ecclesiae membris disseritur». Verum esse videtur, at contra est:

a) Maria non est ut cetera membra Ecclesiae. Ex singulari missione, singularibusque privilegiis singularis tractatio!

b) Nexus inter Mariam et Ecclesiam reale est, tamen: 1. Multa privilegia mariana, certe, antecedunt Ecclesiam; 2. Maria operata est etiam quando Ecclesia nihil erat, ut in Evangelio prostat; ergo Maria non potest simpliciter connumerari inter cetera membra Ecclesiae Christi!

c) Exaggerationes in mariali cultu reapse existunt; at Concilium est optima occasio ut omnibus, catholicis et non catholicis, dicatur quid de Maria sentire debemus ut, depulsis erroribus, foveatur vera devotio. Quod si

d) Verba Papae Pauli VI f.r. in solemnibus quodam sermone prolata aperte demonstrant Mariam esse membrum et typum Ecclesiae, eo ipso demonstrant illam non esse ut cetera membra populi Dei; ergo ad sententias oppositas distrahi possunt! Ac insuper addere possumus: Summus Pontifex dixit, sed omnia dixit? ... si circumstantias inspicimus, non omnia erant dicenda: ergo stat difficultas! Et si malitiae tandem indulgerem, dicere fas mihi esset: Summus Pontifex tot confusiones vidit ut ad Mariae patrocinium commendavit incolumitatem saltem quarundam veritatum! ..

2. «Schema separatum a pluribus acciperetur uti nova definitio marialis. Ergo, quae de Maria dicenda sunt, in schemate *de Ecclesia* dicantur». At contra est: *a)* plura schemata prae manibus conciliares Patres habent et nemo illis vim definitionis tribuit; *b)* schema de B. Virgine Maria, ut cetera, in manibus tradetur illorum qui saltem legere sciunt; et ex contextu clare apparebit non agi de definitione.

3. «Maria est Ecclesiae typus; ergo bonum videtur de illa sermonem facere quando de Ecclesia sermo fit»; at contra est:

a) Certe Maria est typus Ecclesiae, sed Ecclesiae estne tantum typus? ...

b) Si typologia est tanti momenti in ecclesiali theologia, quare de patriarchis et prophetis nullus fit sermo in schemate – et ipsi pertinent ad typum Ecclesiae! – et tantummodo de Maria fieri debet? ...

c) Cum plura, in Maria, typologiae Ecclesiae non accommodentur, rectius dicendum esset: 1. quae typologiae Ecclesiae accommodantur, in schemate de Ecclesia dicantur; 2. quae vero typologiae Ecclesiae non accommodantur, alio in schemate proponantur: et sunt plura, et maximi momenti! ...

4. «Ex schemate separato, magis videmur honorem tribuere Mariae quam Christo: ergo uniantur schemata!» at contra est:

a) in schemate *de Ecclesia*, nullum habemus caput «de Iesu Christo»; ergo difficultas maneret!

b) E schematis textu de B. Virgine Maria clare appareret Mariam non esse super nec contra Christum;

c) Ipsa confusio pluries et merito denunciata postulat clariorem expositionem dogmatis mariani; quae confusio facilius dirimitur clara expositione quam silentio vel paucis verbis!

d) Pastorale munus est docere et docere praedicando («vae mihi si non evangelizavero»); sed praedicare debemus praesertim, dicit Paulus, quando fideles «a veritate quidem auditum avertent ... et ad fabulas convertuntur».

5. Argumentum historicum sic instruitur: «Plura quae de Maria dicuntur, de Ecclesia dicebantur; ergo unica tractatio!» At contra est:

a) antecedens gratis affirmatur, gratisque negatur.

b) Dato et non concesso antecedente; si plura, non omnia! Ergo argumentum non concludit.

c) Elementa de quibus sermo, dicuntur «personalia»; ergo ad Mariam referuntur praedicatione directa et propria; ad Ecclesiam vero praedicatione indirecta seu metaphorica.

d) Metaphorae tamen in theologia et praesertim in constitutione dogmatica conciliari non sunt nimis extollendae; secus et de nobis dicere possent nostri fideles: «a veritate quidem auditum avertent. .. ad fabulas convertuntur».

6. Ratio pastoralis sic proposita fuit: «ut populus doceatur de recta fide in Incarnationis mysterio, ne negligendo essentialia, ad secundaria et accidentalia tantum abducantur!». Tamen notandum est:

a) Quo modo ad conclusionem univae tractationis tum de Ecclesia tum de B. Virgine Maria sit deveniendum ex praemissa posita est difficile scitu.

b) Argumentum posset forsitan concludere si ageretur de Verbo Incarnato, non vero de Ecclesia! ‘

c) Maria, in contextu, apparet ut aliquid mere secundarium et accidentale; quod falsum est!

d) Abusus in mariali devotione non sunt contra schema separatum, immo sunt pro schemate separato ut veritas clarius appareat.

7. Ratio oecumenica, generaliter sic proponitur: «Si de Maria dicimus tantummodo quod est Mater Dei et Ecclesiae typus, et fratres separati nobiscum hanc fidem profiterentur». Hoc verissimum est, at contra est:

a) Oecumenismus est in confessione vel in occultatione veritatis faciendus?

b) Concilium doctrinam catholicam exponere debet vel doctrinam nostrorum fratrum separatorum?

c) Traditam doctrinam, fidei progressu ipsorumque fidelium sensu fidei per tot saecula clarificatam, cui spernere et oblivisci licet?

d) Occultatio veritatis, nos et separatos offendit: 1. nos quia hypocritae videmur; 2. separatos qui debiles videntur et a veritate offendi.

e) Hodie, convenientes in unum, nos et separati, aperte disse-
rendo, traditionales obiectiones solvere possumus et ad unitatem sternere
viam. Hoc opus videtur esse praecipuum Concilii ad Oecumenismum
quod attinet; secus, quid prodest remanere corpore uniti et corde et mente
separati?

Ex dictis, conclusio! Separentur schemata; fidem aperte profiteamur; magistri simus – uti sumus – in Ecclesia, clare docendo non vero vera occultando, illius Pauli memores: «Ut iam non simus parvuli fluctuantes et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in caritate, crescemus in illo per omnia, qui est caput Christus» (Eph. 4, 12 ss.).

II. – DOCUMENTAZIONE SUL "CAPITOLO VIII"

1. Il capitolo VIII della costituzione dogmatica sulla Chiesa *Lumen gentium* fu preparato in 5 redazioni successive dalla Sottocommissione deputata (redattori incaricati: Mons. Gérard Philips e p. Carlo Balić). Essi trasmisero il testo alla Commissione Dottrinale, che lo esaminò e lo ritoccò in più riprese: nacque la 6ª redazione, che sottoposta dapprima alla Commissione di coordinamento dei cardinali, fu inviata, per ordine di Paolo VI, con tutta la costituzione *De Ecclesia*, in duplice colonna, ai Padri conciliari nel mese di luglio 1964.

Si veda l'attenta descrizione di tutto il laborioso cammino di stesura del capitolo VIII nel mio volume: *La Beata Vergine Maria nel Concilio Vaticano II*, Centro di Cultura Mariana «Madre della Chiesa», Roma 2004, spec. p. 215 ss.

2. La terza sessione del Concilio si dedicò fin dall'inizio al dibattito sullo *schema constitutionis De Ecclesia*; il dibattito sul cap. VIII: *De Beata Maria Virgine Deipara in mysterio Christi et Ecclesiae* ebbe luogo in tre Congregazioni Generali: la 81^a (16 settembre 1964), la 82^a (17 settembre 1964), la 83^a (18 settembre 1964).
3. Solo il padre Generale dei Servi di Maria, p. Alfonso M. Montà, dopo averla chiesta tante volte, ebbe finalmente la parola in aula durante la 82^a Congregazione Generale; invece Mons. Bernardo M. Cazzaro e Mons. Giocondo M. Grotti non poterono che presentare le loro *animadversiones* in scritto.
4. Su tutto questo argomento, le vicende servitane occorse, come pure per le minute dei testi conservate presso la Biblioteca della Pontificia Facoltà Teologica «Marianum», rinvio al mio lavoro: *Contributo dei Servi di Maria al capitolo VIII della "Lumen gentium"*, in *Marianum* 57 (1995) p. 182-217. Ivi ho presentato anche una breve analisi critica e comparativa col testo ufficiale e le proposte avanzate dai Servi di Maria.

Qui dunque mi limito a riprodurre quanto è stato pubblicato dall'edizione vaticana.

1

Sermo et textus del p. Alfonso M. Montà
 (Acta Synodalia, III, i, p. 530-536:
sermo et textus super cap. VIII De Ecclesia, prooemium

12

Rev.mus P. D. ALFONSUS M. MONTÀ
 Superior generalis Ord. Servorum Mariae

Venerabiles Patres,

Concedatis mihi aliquas animadversiones in prooemium istius cap. VIII «De Beata»; solummodo aliquas, cetera secretariae consignavi.¹

Prima animadversio² In hoc ...³ prooemio periodus adest ubi propositionum ordo et theologiarum rationum nexus sat obscurus dicendus est: periodus nempe quae pergit a lin. 22 (sic dicit: «A Filio suo sublimiore etc ...») usque ad lin. 29 ...⁴

Nec omittendum censeo circulum vitiosum quosdam lectores ibi advertere posse. Nam verba illa: «*hoc summo munere ac dignitate ditatur*» facile referri possent supradictae maternitati erga Deum ac Redemptorem ...⁵; ideoque ita, legendo, intellegere possent: «Hoc summo munere ac dignitate (i. e. divinae maternitatis) ditatur ut sit Genetrix Dei Filii»: quae profecto circulum vitiosum includunt ...⁶

Quapropter consulens perspicuitati, proponerem textum:⁷ «Singulari propterea omnipotentis Dei privilegio, intuitu meritorum Christi Iesu sublimiore modo redempta fuit ac tantae gratiae plenitudine ditata, ut praedilecta sit eiusdem Patris Filia, dignissima Filii Dei Mater Eique arcto et indissolubili vinculo unita, necnon Sancti Spiritus sacrarium, ac proinde omnibus aliis creaturis, caelestibus et terrestribus, longe antecellit» ...⁸

*Animadversio secunda.*⁹ Relate ad eundem n. 52, pag. 197, lin. 29 (verbis «Simul autem etc ...») ad pag. 198, lin. 9 (... prosequi semper etc.)¹⁰ ...

1. Prorsus mirum est allatum S. Augustini locum (*De Sancta virginitate*, n. 6) suis primis momentosis et ad rem facientibus verbis mutilum esse ac si auctores textus emendati timerent asserere B. Mariam esse omnium «*membrorum matrem*», vel ipsius spiritualem maternitatem modo tantummodo vago adumbrare vellent.

Cum vero S. Augustinus aperte dicat (*lego verba*¹¹): «(Maria) mater quidem *spiritu* non Capitis nostri ... , sed plane mater membrorum eius, quod nos sumus, quia cooperata est caritate, ut fideles in Ecclesia nascerentur, quae illius Capitis membra sunt...», patet ipsius S. Doctoris mentem nedum restrictam sed forsitan alteratam evasisse.

Unde concludimus locum S. Augustini aut prorsus auferendum aut integre apteque ponendum.

2. Ea quae de «*filiari pietatis affectu*» in fine dicuntur (cf. pag. 198, linn. 8-9) non possunt referri ad B. Virginem quatenus est «*supereminens prorsusque singulare membrum Ecclesiae*», sed ad eam quatenus est «*membrorum mater*». *Filiatio connotat maternitatem*.¹² Haec igitur verba transferenda censeo ubi locus ponitur S. Augustini spiritualem maternitatem Mariae extollentis.

3. Praeterea, cur non dicitur B. Mariam Virginem esse Ecclesiae typum et exemplar *etiam qua spiritualis mater*, ut idem Augustinus in *Sermone 191*, et non tantum qua *supereminens membrum*, et ex tenore textus emendati? Hac de causa, mea sententia, omnino adiungendum *esset*:¹³ «*utroque sub respectu ... Ecclesiae typus et exemplar*» ...¹⁴

Denique formula «*catholica Ecclesia, a Spiritu Sancto edocta*» in Conciliorum documentis valde solemnis est, ideoque rebus difficilioribus statuendis vel vindicandis reservata, ut e. g. ex Decretis Communionis sub unica specie ...¹⁵, existentia Purgatorii (cf. Denz¹⁶).¹⁷...

Ideoque praedictam formulam (« a Spiritu Sancto edocta») transferendam puto ad locum ubi Concilium intentum suum notis¹⁸ solemniter declarat. Quapropter totus textus sic aptaretur¹⁹:

«Simul autem cum omnibus hominibus salvandis in stirpe Adam invenitur coniuncta, immo “spiritu ... plane mater est membrorum Capitis, quod nos sumus, quia cooperata est caritate ut fideles in Ecclesia nascerentur, quae huius Capitis membra sunt”; ideoque catholica Ecclesia eandem B. Virginem filiali pietatis affectu se prosequi semper professa est.

«*Maria autem ad ipsum Ecclesiae Corpus pertinet non solum ut spiritualis Mater sed etiam ut membrum, supereminens tamen prorsusque singulare; et, utroque sub respectu, eiusdem Ecclesiae typus et exemplar spectatissimum salutatur.*

«Ideo Sacrosancta Synodus etc».

*Ultima animadversio indolis generalis.*²⁰ Ad cetera autem quod attinet in toto cap. VIII contenta, ne vos, venerabiles Patres, taedio afficiam repetendo quae alii in hac aula iam dixerunt, sufficiat dicere me una cum omnibus Patribus Conciliaribus Ordinis Servorum B. Mariae Virginis, perfecte adhaerere omnibus observationibus ac propositionibus quae in hac aula sapientissime prolatae sunt ab em.mis card. Ruffini, Wyszynski et Suenens²¹ necnon ab exc.mis DD. Contado Mingo et *Rendeiro*.²²

Mea enim humili sententia, venerabiles Patres, est²³ inusitatum, ne dicam iniuriosum fieri²⁴ Ecclesiae Traditioni, Patres in Concilio Oecumenico adunatos parvi facere doctrinam a Summis Pontificibus tot authenticis documentis prolatam circa B.mam Virginem Mariam. Gratias.

*In textu scripto tradito:*¹ deest. ² (n. 52, pag. 197, linn. 11-17). In textu priore clara et opportuna aderat distinctio inter adorationem Deo

debitam et venerationem Virgini tribuendam; et in eodem textu iure ponebatur «etiam»: «... Christum Caput ... adorantes... memoriam etiam venerentur oportet "imprimis gloriosae semper Virginis Mariae"». Hanc distinctionem resumendam esse censeo, ita tamen ut adoratio dirigatur ad Patrem, iuxta vulgatum usum sive biblicum sive liturgicum. Ad vitandum insuper omnem confusionis possibilitatem inter prooemii initium et locum meo iudicio emendandum, ubi dicitur «Ecclesia, quam Dominus ut corpus suum constituit ...», addendum puto determinationem «Iesus» et ita dicerem: «Ecclesia, quam Dominus Iesus ...». Sub luce harum animadversionum textum isto vel aptiore modo emendandum censeo, scil. «... Ecclesia, quam Dominus Iesus ut corpus suum constituit, et in qua fideles eidem Christo Capiti adhaerentes atque cum omnibus sanctis eius communicantes ac per ipsum, cum ipso et in ipso aeternum Patrem adorantes, memoriam etiam venerentur oportet "imprimis gloriosae semper Virginis Mariae, Genetricis eiusdem Dei et Domini nostri Iesu Christi..."». Animadversio secunda (n. 52, pag. 197, linn. 22-29).³ ipso.⁴ («longe antecellit ...»).⁵ (cf. linn. 18-22).⁶ Possibilitas igitur huius erroneae lectionis esset profecto semovenda.⁷ Perspicuitati consulens, ita textum emendarem.⁸ In hac emendatione, ut omnibus patet, fideliter propositus est nexus idearum Bullae dogmaticae *Ineffabilis Deus* et ordo trinitarius, ut ibi invenitur.⁹ Animadversio tertia (n. 52, pag. 197, lin. 29 ad pag. 198, lin. 9).¹⁰ non pauca advertenda videntur.¹¹ deest.¹² deest.¹³ puto.¹⁴ Tandem virtutibus fidei et caritatis in quibus B. Virgo dicitur «typus et exemplar spectatissimum» (pag. 198, linn. 6-7) addenda saltem videtur virtus theologica spei; vel, quod mihi magis placet, omittatur hic mentio tum fidei tum caritatis, ita ut absolute dicatur Maria esse typus et exemplar spectatissimum Ecclesiae, nulla addita specificatione in prooemio.¹⁵ 15 (DENZ. 1726 iuxta novissimam editionem).¹⁶ (*ibid.* 1820).¹⁷ apparet.¹⁸ satis.¹⁹ His omnibus praemissis, textum ita aptarem.²⁰ deest.²¹ deest.²² deest.²³ deest.²⁴ videretur.

Animadversiones additae:

Ad n. 53, pag. 198, linn. 35-37. In textu emendato deest nunc verbulum «praesertim», quod in textu priore advertebatur; introducta est autem formula «ut oportet».

Nihil contra hanc suppressionem et additionem dicimus; advertimus tamen verbum «praesertim» doctrinam quamdam intrinsicam secumferre, quae proinde cecidit; formulam vero «ut oportet» indolis esse posse tantummodo iuridicae seu meram iussionem externam significare. Doctrinam illam, quam diximus «intrinsicam», hanc esse putamus: primaeva documenta, iam in seipsis inspecta, proferre Redemptoris Matrem, praesertim autem «si sub luce ulterioris et plenae revelationis considerantur».

Mea sententia textum ita aptarem: «... praesertim si primaeva documenta, ut oportet, sub luce ulterioris et plenae revelationis considerantur, qualiter in Ecclesia leguntur».

Ad n. 53, pag. 199, linn. 24-25. «Mirum non est apud Sanctos Patres usum invaluisse»: forsitan opportune addi posset: «aliosque venerabiles Ecclesiae scriptores», ut totius «venerandae traditionis» (pag. 198, lin. 28) conspectus significetur; atque hic etiam congruenter explicita mentio inseri possit privilegii Immaculatae Conceptionis, emendato, ut sequitur, textu, vel alio meliori modo: «... mirum non est apud Sanctos Patres aliosque venerabiles Ecclesiae scriptores usum invaluisse quo Deiparam appellarunt totam sanctam et ab omni peccati (in textu legitur peccato, certe ob typographicam mendam) naevo, immo et ab ipsa originali labe immunem ...».

Ad n. 53, pag. 199, lin. 36. «Filia Adam»: melius accuratiusque dicendum «privilegiata filia Adam»; nam Maria, antequam Mater Iesu fieret, non erat simpliciter una e filiabus Adam, «cum fuisset – ut ipsis verbis textus emendati utar – Spiritu Sancto plasmata ac nova creatura» (pag. 199, linn. 27-29).

Ad n. 53, pag. 200, linn. 30-31. «... pastoribus et Magis laetabunda ostendit»: Ad iterum adumbrandum salutis munus cui B. Virgo cooperata est, congruenter introducerentur quaedam verba ex Evangelio deprompta, sicque textus aptari posset: «... pastoribus et Magis, qui divinum Infantem proni adoraverunt, laetabunda ostendit» (Mt. 2, 11).

Ad n. 53, pag. 200, linn. 36-42. His alineis clauditur brevis periodus ubi quater vox «eius» recurrit et nonnulla alia advertuntur, non sine elegantiae iactura; ideoque textus ita fortasse aptari posset: «Puerum Iesum deperditum et cum dolore quaesitum, Eius parentes in templo invenerunt

in his, quae Dei Patris erant, occupatum; Filii autem verba non intellexerunt, omnia vero haec mater in corde suo meditabunda conservabat».

Ad n. 53, pag. 201, linn. 2-12. Nonnulla, hanc quoque circa periodum, advertenda videntur. Adverbium «Durante» in bonis latinitatis lexicis prorsus desideratur. Vox autem «signanter» non plane respondet evangelicae narrationi, in qua aliae personae signanter apparent, v. g., Petrus ceterique apostoli; non ita autem dicendum est de humillima Iesu Matre.

Verba tandem «misericordia permota» minus bene eliguntur, nam vox «misericordia» incongruenter adhibetur ubi non agitur de interventu erga spiritualiter miseros aut in materialibus indigentes; coniunctio autem verborum «misericordia permota», elegantia carere videtur.

His praemissis, hoc aliove meliori modo textum emendandum arbitror: «Dum Iesus publicam vitam ageret, Eius Mater haud raro apparet; in initio quidem, cum ad nuptias in Cana Galilaeae primum effusionis gratiae messianicae signum, suo induxit materno interventu. Dum vero, evangelicae praedicationis decursu, Regnum caelorum ultra carnis sanguinisque rationes et vincula divinus Magister extolleret, ac Dei verbum fideliter audientes et custodientes beatos diceret, hos inter omnes, ipsius Genetrix principem procul dubio obtinuit locum».

Ad n. 53, pag. 201, linn. 12-18. Si comparetur doctrina harum alinearum textus emendati, ubi maxime agendum esset de munere B. Mariae Virginis in oeconomia salutis, cum ipso textu priori et signanter cum momentosis atque ad rem facientibus documentis pontificalibus, eorumque probatis fontibus, statim apparet inexplicabilis quaedam pauperies, regressio et decurtatio (numquid sufficit dicere «immolationi amanter consentiens»?); ideoque in hac mea emendatione, praeter quasdam mutationes elegantiae causa inductas, ad Pii XII Encyclicas Litteras *Mystici Corporis Christi* redeundum puto, depromptis ex eodem textu fere ad litteram verbis, quorum quaedam iam inveniebantur in priori Concilii textu: «Generosae autem Matris cum Filio Redemptore arctissima unio tunc maxime enituit, cum non sine divino consilio iuxta crucem stetit, ita Unigenito suo condolens ut Victimam de se genitam, una cum transfixi cordis sui holocausto, nova veluti Eva, per Ipsum, pro omnibus Adae filiis, miserando eius lapsu foedatis, Aeterno obtulerit Patri».

Ad n. 53, pag. 201, linn. 18-21. «... fidelium figurae» ita simpliciter

in textu legitur, at iuxta nonnullorum Patrum ac Summorum Pontificum loquendi modum plenius veriusque dicendum videtur: «fidelium, immo et omnium hominum figurae».

Sufficiat hic referre auctoritates Leonis XIII ac Pii XI: «In Ioanne autem, quod perpetuo sensit Ecclesia, designavit Christus personam humani generis, eorum in primis qui sibi ex fide adhaerescerent ...» (LEO XIII, *Adiutricem populi*). «... Maria, quae, cum homines universos in Calvaria habuerit materno animo suo commendatos, non minus eos fovet ac diligit, qui se fuisse a Christo Iesu redemptos ignorant, quam qui ipsius redemptionis beneficiis fruuntur feliciter» (PIUS XI, *Rerum Ecclesiae*).

Ad n. 53, pag. 201, linn. 29-31. «... donum Spiritus», plenius iuxta Evangelii (*Lc.* 1, 28) et Actuum textus (*Act.* 2, 1-4), dicendum videtur: «... Mariam ... implorantem Sancti Spiritus adventum, qua erat plena quique ipsam in Annuntiatione obumbraverat».

Generalis animadversio in cap. VIII.

Contra universum cap. VIII, de Deipara, ita obiici posset. Nemo asserere valet marialia Ecclesiae universim sumptae, et signanter Romanorum Pontificum, documenta minori gaudere auctoritate quam sacri huius Concilii mariologicum caput; asserendum econtra esset praesertim supremos Christi Vicarios ampliora et clariora tradidisse ac tradere quam Concilium Vaticanum II.

Qui ergo, in Ecclesia catholica vel extra ipsam positus, plenam de Virgine addiscere doctrinam cuperet, ipsi incessanter respondendum erit deprompto signanter ex Romanorum Antistitum documentis doctrinae marialis compendio.

Nec dicatur Petri successores fontibus uti minoris auctoritatis quam sacrosancta Vaticana Synodus, eo quod Vaticanum Concilium fere unice Bibliam antiquioresque Patres in re mariologica adhibeat, dum Romani Antistites etiam at praesertim, ut in re de Immaculata Conceptione et Assumptione liquido patet, ad Ecclesiae universalis consensum recurrunt, seu ad singularem catholicorum antistitum et fidelium conspirationem, ab antiquis temporibus ad nostra usque tempora Spiritu Sancto afflante in dies servatam ac progredientem, quam conspirationem prae-

bere dicunt universalis ordinarii Ecclesiae Magisterii doctrinam concordemque christiani populi fidem, per semetipsam ac ratione omnino certa, ab omnibusque erroribus immuni, manifestantem aliquod doctrinae caput veritatem esse a Deo revelatam in eoque contentam Divino Deposito quod Christus tradidit Sponsae suae fideliter custodiendum et infallibiliter declarandum; quod profecto Ecclesiae Magisterium praesidio Spiritus veritatis, atque adeo sine ullo prorsus errore, revelatas adservat veritates omne per aevum puras et integras easque in dies penetrat et clarificat, atque pressius uberiusque proponit.

Cur ergo Concilium Vaticanum II, saltem hucusque, scilicet in praesenti capitis forma, salvo meliori iudicio, ad solos fere inspiratos libros atque antiquos Patres recurrit, fere nullo habito respectu ordinarii et universalis sanctae Dei Ecclesiae Magisterii? Etenim in priori textu nec habebatur explicita ipsius dogmatis de Immaculata Conceptione mentio; in textu autem emendato apparet quidem, at extra proprium locum; de Mediatione vero, deque cooperatione ad Redemptionem et Maternitate spirituali, modo adhuc satis vago sermo fit.

Ego Ordinis Servorum prior generalis et Facultatis Theologicae «Marianum» de Urbe magnus cancellarius, humiliter peto an in re theologica, et signanter mariologica, hisce novis methodologicis principiis et rationibus se gerendi utendum sit, relictis illis quae supra protulimus ex Constitutione dogmatica *Dei Filius* Concilii Vaticani I et ex Constitutione dogmatica Pii Papae XII *Munificentissimus Deus*.

Ut ergo huius Concilii doctrina marialis magis valeat quam Summorum Pontificum documenta, necesse esset quod dum Pontifices exponunt vel declarant, Concilium Vaticanum II definiat, vel saltem parvam veluti Fidei Professionem (ad instar Symboli Apostolici vel Nic.-Constantinopolitani) conficiat circa Virginem Deiparam, explicite determinans huius Professionis valorem, asserens scilicet superiorem esse, quam auctoritatem expositionum aut declarationum hucusque latarum.

2

**Animadversio sul Capitolo VIII
di Mons. Bernardo M. Cazzaro**
(*Acta Synodalia* III, ii, p. 106)

10

Exc.mus P. D. BERNARDUS M. CAZZARO
Episcopus tit. Pyrgensis, vie. ap. Aysenensis

N. 53, pag. 199, lin. 2. Quoad textum qui invenitur in pag. 199, a linn. 1-4, scil.: «Ita iam propheticè adumbratur in promissione, lapsis in peccatum primis parentibus data, de victoria super serpentem (cf. Gen. 3, 15)», haec animadvertenda censeo:

In textu priore habebatur «praevideatur», in textu autem emendato habetur «adumbratur»: haec mutatio prodit regressum, non vero progressum doctrinalem relate ad textum Bullae dogmaticae *Ineffabilis Deus* Pii Papae IX, ubi legimus: «Patres Ecclesiaeque scriptores caelestibus edocti eloquiis ... docuere, divino hoc oraculo (Gen. 3, 15) clare aperteque praemonstratum fuisse ... Redemptorem ... ac designatam b.mam eius Matrem ... ac simul ipsissimas utriusque contra diabolium inimicitias insigniter expressas».

Si standum est criterio methodologico in hoc eodem numero paucis ante lineis, scil., pag. 198, linn. 36-37, i.e., «si primaeva documenta, ut oportet, sub luce ulterioris et plenae revelationis considerantur, qualiter in Ecclesia leguntur », cur haec mutatio?

Congruenter ergo ad praedictum methodologicum principium, humillime propono ut cum Bulla dogmatica Pii Papae IX, loco vocis «adumbratur» ponatur vox «designatur», secus auferatur vel reformetur praedictum principium.

N. 54, pag. 202, lin. 1. Quoad subtitulum: *De Maria ut ancilla Domini Redemptoris*, litteris inclinatis positum, advertendum est:

Titulus iste sub respectu theologico non videtur accuratus. Ex evangelica enim narratione (*Lc.* 1, 38.48) et eius fonte: (*1 Sam.* 1, 11), sancta

Maria se dixit «ancillam Domini», id est non Verbi Incarnandi sed aeterni Patris, voluntatem suam per angelum revelantis.

Haec aequivocatio, quae repercutitur etiam inferius pag. 202, lin. 22, ubi legitur quod Maria «pro Christo Redemptore fuerit humilis ancilla Domini», penitus removenda est.

Potius mentem convertentes ad indefectibilem Evangelii vocem, cum Elisabeth, «Spiritu Sancto repleta», Virginem salutemus «Domini Matrem» (*Lc.* 1, 39-45), cui Iesus certe secundum humanam substantiam ab ipsa Virgine sumptam, «subditus erat» (*Lc.* 2, 51).

Congruenter igitur cum materia de qua agitur novum et magis adaequatum propono subtitulum, i. e.: «De Maria divini Mediatoris Matre et Socia». Sub cuius luce tota huius numeri materia aptius esset disponenda.

3

Animadversiones sul capitulo VIII di Mons. Giocondo M.

Grotti

(*Acta Synodalia*, III, ii, p. 121-134)

21

Rev.mus P. D. IUCUNDUS M. GROTTI

Praelatus nullius Acrensis et Puruensis

Titulus.

1. Omnia sub mysterio posita sunt. Cur non omnia ponuntur in «mirabili consilio Aeterni Patris»? (cf. titulum cap. I constitutionis *de Ecclesia*). Certo ad unitatem schematis de Ecclesia multum conferret!

2. Verbum «mysterium» non bene respondet voluntati Concilii (cf. cap. I *de Ecclesia*, textus prior, introductio, lin. 14) menti hodiernae sermone accommodato loqui. Et quamvis relator sub fine fasciculi pulchra dicat, bonum esset quod sub voce «mysterium» invenitur in glossariis diversarum linguarum considerare!

3. Verba «in mysterio» non referunt latitudinem thematis; nam plura de Maria referuntur quae certo in mysterio non sunt.

Conclusio: auferantur verba «in mysterio». Materiam expositam in integro capite considerando, sequentem propono titulum novum: *De Beata Maria Virgine Deipara atque Ecclesiae Matre*. *Rationes:* 1) titulus tractationi respondet; 2) prior forma, a pluribus desiderata, reviviscit.

Prooemium. Lin. 1: «De B. Virgine in mysterio Christi».

Titulus non placet. *Ratio:* a) pauca de hac re in hoc numero dicuntur; b) plura de hac re dicuntur aliis in numeris; c) integrae primae parti istius capituli accommodatur.

Lin. 2: «Benignissimus et Sapientissimus Deus». Bonitas et sapientia reapse lucescunt tum in creationis tum in redemptionis opera, sed Patri tribuitur uti, generatim, universale consilium salutis. Cum sermo sit de Deo qui Filium suum mittit (lin. 4) ponatur «Pater» loco «Deus».

Emendatio proposita: mentio fiat de Aeterni Patris Consilio seu de totius Ecclesiae Sacramento. *Ratio:* memoratis praecipuis operibus Dei, bene loqui possumus: «ubi venit plenitudo» (cf. lin. 3), at non sine hac commemoratione!

Lin. 3: «complere volens». Complentur quae saltem incoepta sunt; unde saltem declarare debet textus quae complenda erant in consilio Aeterni Patris, secus haec verba nihil prorsus dicunt.

Lin. 3: «ubi venit». Semel, at pro semper, quod de citationibus scripturisticis in textu schematis inventis cogito, declarare cupio.

Mihi videtur adesse in schemate et generatim in omnibus laboribus a commissionibus nobis propositis praecoccupatio omnia proponendi verbis Scripturae. Ex hoc fit ut: a) textus sit saepe saepius contortus et obscurus; b) textus sit potius opus musivum quam vera, clara et logica expositio doctrinalis.

Insuper Concilium habet ius et officium docendi; sed ex dictis non apparet.

Sed oportet ut habeat Concilium conscientiam sui suaeque missionis!

Et adde: Concilium non satis extollit Magisterium et Traditionem quia perraro citantur, dum usus et abusus Scripturae est frequens. Sed

unus est Spiritus qui loquitur tum in Scriptura, tum in magisterio, tum in tradidone!

Et si Concilium extollit sensum fidelium (cf. cap. II *de Ecclesia*), quid dicendum de quasi oblivione solemnibus et universalibus Ecclesiae magisterii? ...

Contradictio patet!

Lin. 4: «factum ex muliere». Auferatur. *Ratio*: in lin. 8 dicitur: «incarnatus ... ex Maria»; ad quid repetitio? ...

Lin. 5: «ut adoptionem ...». Auferatur vel alio modo proponatur quia hic fit sermo de fine in lin. 3 iam declarato. Dixi «vel alio modo proponatur», quia hoc est verum «complementum» (cf. lin. 3) redemptionis, at complementum, ut ita dicam «ad abundantiam».

Textus proponitur emendatus.

Prooemium. De B. M. V. in Aeterni Patris de universali salute consilio.

Benignissimus ac sapientissimus Pater, mundi redemptionem, per divinam adoptionem, complere volens, «ubi venit plenitudo temporis, misit Filium suum» qui (propter nos homines et propter nostram salutem) descendit de caelis et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine et homo factus est».

Notatu digna: a) Tres divinae Personae citantur, et unaquaeque cum munere suo; b) posui inter uncas pericopam «propter ...» quia finis Incarnationis superius declaratum invenimus (cf. lin. 2); meo iudicio, auferenda sunt!

Lin. 9: «Quod ... mysterium». Iterum de mysterio loquitur! At de hoc Incarnationis mysterio, quamvis non omnia, plura cognoscimus, scilicet factum et septem circumstantias (quis, quid, quibus, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando, ubi); unde melius esset ad aliud verbum recurrere.

Adde quod in sequenti lin. 10 dicitur: «nobis revelatur»; si revelatur non amplius est mysterium!

Lin. 10: «mysterium revelatur». Nobis? ... Quibus? ... Conciliaribus Patribus? ... Incarnatio non est notitia novissimi momenti («ultima no-

titia»), sed praedicta et parata per saecula, pluribus abhinc saeculis effecta, ab Ipso Christo fuit revelata. Unde hoc verbum «revelatur» non habet unde placeat.

Tandem aliquando, nos et Ecclesia (cf. linn. 10-11) est divisio inadaequata quia et nos sumus in Ecclesia et Ecclesia sumus!

Lin. 10: «et continuatur in Ecclesia». Quid continuatur?... Ex analisi propositionis respondere debeo: *Mysterium* (lin. 9); sed insto: hic intelligitur obiectum mysterii, scil. incarnatio Verbi, vel qualificatio ipsius facti? ... Si primum, falsa est propositio quia Christi Incarnatio est factum circumscriptum, et quidem bene, in tempore, et in tempore elapso! Si alterum, cur continuatur in Ecclesia et nobis (Conciliaribus) revelatur? ...

Adde quod in Liturgia quando sermo est de Nativitate Christi vel de Redemptione saepe apparent verba sequentia vel similia: «mysterium cognoscimus». Ergo non continuatur!

Lin. 11: «quam Dominus ut corpus suum constituit». Post «corpus» adiungatur «mysticum». *Ratio*: quando de Corpore Christi loquitur forma absoluta, intelligitur: a) vel corpus Christi reale e Virgine assumptum, b) vel Eucharistia (cf. formula novissima Communionis fidelium).

Lin. 12: Posita notione de corpore, hic fit transitus ad notionem venerationis, illogice evidenter! Bonum esset forsitan declarare locum Mariae tum relate ad Christum qui est caput, tum relate ad nos qui membra sumus. Et ex notione loci: notio communionis cum Christo et cum Maria; et ex excellentia loci: excellentia cultus! Usque tandem notare oportet:

1) idea cultus quae (cf. relatio sub fine, ad pag. 210) est centralis, ponitur sub fine et in forma secundaria (propositio principalis est: «quod salutis divinum mysterium nobis revelatur et in Ecclesia continuatur»).

2) «Jesus Christus» quattuor vicies apparet in paucis lineis cum gravi detrimento grammaticae et perspicuitatis latini sermonis qui semper sobrietate praefulsit.

3) Actualis adhaesio Christo Capiti et actualis communio cum sanctis non potest esse fundamentum devotionis erga Deiparam Virginem Mariam et nec quidem erga Ipsum Christum: theologica ratio est evidens!

Conclusio: haec secunda pars non placet. Tamen, cum ea quae in ista secunda parte dicebantur in prima parte sequentis numeri inveniantur sat clare et pulchre exposita, propono: a) auferatur simpliciter secunda pars prioris numeri (A); b) sub unico numero et titulo ponatur tum A tum B.

Titulus propositus: «De B. Virgine Maria in Aeterni Patris de universali salute consilio». Unitas et pulchritas ad hoc suadent!

Lin. 18: «De B. Virgine et Ecclesia». Titulus, meo iudicio, est insufficientis, nam pro octo lineis in quibus sermo est de Maria et Ecclesia (et sunt novissimae lineae!...) tredecim habemus de Maria relate ad Sanctissimam Trinitatem, vel melius, relate ad Christum. Iterum propono: a) unionem duorum numerorum A et B; b) sub unico titulo iam proposito, de Beata Maria Virgine in Aeterni Patris salutis consilio.

Lin. 19: «quae Angelo nuntiante». Cum habeamus integrum numerum de Assumptione, non video cur hic notio annuntiationis sit inserenda quando sermo esse deberet de Maria et Ecclesia et non de aliqua alia re, uti e titulo prostat!

Lin. 21: «ut vera». Haec est notio potissima hoc in loco ponenda non vero sub fine et per modum accidentalem uti in textu venit! (cf. relatio sub fine fasciculi).

Lin. 22: «a Filio suo sublimiore modo redempta». Certe redempta fuit Maria etiam a Filio suo, non vero a Filio suo quo tali; unde alio modo dicerem, ita v. g. «sublimiori modo redempta» tantum, et omnes sciunt a quo est Redemptio! Sed forsitan melius esset de Redemptione Virginis loqui quando in lin. 29 de redemptione filiorum Adae loquitur!

Lin. 24: «arcto et indissolubili vinculo unita». Uti prostat in textu (cf. lin. 25) vinculum de quo est sermo est divina maternitas; quod maternitas sit vinculum non est qui non videat; quod indissolubile sit non est qui videat, aiente ipsa Scriptura: «relinquet homo patrem suum et matrem ...» (Gen. 2, 24). Unde rectius de maternitate et de missione salvifica, cum et sub Iesu (lin. 41 pag. 199), loqui debemus.

Lin. 26: «sacrarium». Sacrarium tantum? ... nihil mirum cum omnes viventes in gratia Dei sunt sacraria Sancti Spiritus; quare non ponitur

trilogia quae semper apparet in Magisterio Ecclesiae, scil.: 1) Filia Patris; 2) Sponsa Spiritus; 3) Mater Filii? ...

Textus proponitur emendatus. Per divinam enim maternitatem est Ipsa Mater Filii, Filia praedilecta Patris et Spiritus Sancti Sponsa ita ut ceteris creaturis, sive caelestibus sive terrestribus, longe antecellat.

Lin. 29: «simul». Hoc loco ponerem non modo notionem similitudinis («simul») sed etiam notionem dissimilitudinis (cf. lin. 22: «sublimiori modo redempta»). *Ratio*: unitas et pulchritas semper consulenda.

Pag. 198, lin. 2: «cooperata est caritate». Cooperatio Virginis est caritas tantum? ... Si Christus operatus est, qui cooperatus est cum Illo debuit operari eodem modo et sensu; et si nemo cum de redemptione loquitur de caritate cogitat, cur debemus hoc facere quando de cooperatione mariana disseritur?... Quod si Concilium debet doctrinam Ecclesiae proponere, rationes altissimas non intelligo secundum quas: a) sensus et ideae acatholicorum venerantur et b) documenta Pontificum obliviscuntur!

Oecumenismus, si fit, in veritatis confessione fiat, non in occultatione! Quod credimus clare dicamus ne hypocritae videamur a Separatis Fratribus. Separatos caritate prosequamur et de illis cogitemus: a) quod veritate non offendantur; b) quod veritati tantummodo cedant!

Conclusio: cooperatio Virginis aut complete aut generice exprimitur per verba «cooperata est» tantummodo.

Lin. 3: «huius capitis». Adiectivum pronominalis «hic» supponit propinquitatem nominis cui refertur; sed hic non video, grammaticae loquendo, quomodo iustificare suam praesentiam. De cetero, de corpore et de membris iam dictum est quod dicendum erat in prima pagina (cf. lin. 11), auferantur proinde citationis novissima verba.

Textus proponitur emendatus. Et quamvis simul cum omnibus hominibus salvandis in stirpe Adam inveniatur coniuncta, tamen, sublimiori modo redempta mirabiliterque ditata, cooperata est «ut fideles in Ecclesia nascerentur».

Lin. 4: «quapropter». Haec particula, miserrime, argumentum non concludit, nam de Virgine loquitur quae cooperata est ut fideles sint membra Christi et dicitur ipsa, propter hoc, esse singulare membrum: nexus non videtur!

Data et non concessa validitate conclusionis, notare debemus: in hac propositione multa bona, at non omnia, apparent. Nam cultus Mariae debetur ratione: a) eminentiae; b) singularitatis; c) exempli in fide et caritate (et spe, libentissime adderem!).

Attamen singularitas et eminentia Virginis non est statice consideranda, sed dynamicè, scil. considerare debemus missionem Mariae tum relate ad Christum tum relate ad homines, quia Maria est typus Ecclesiae sed est etiam mater Illius; singularis et eminens in privilegiis suis sed in opere suo cooperationis non minus mirabilis et eminens videtur! (cf. lin. 2).

Textus proponitur emendatus. Quapropter ut Mater Dei et hominum, ac supereminens et prorsus singulare membrum Ecclesiae necnon in fide, spe et caritate typus et exemplar spectatissimum salutatur eamque Catholica Ecclesia, a Spiritu edocta, filiali pietatis affectu se prosequi semper professa est.

Lin. 12: «in qua etc.». Propositio est aequivoca et quis dicere posset: «Redemptor salutem non operatur in doctrina Ecclesiae».

Lin. 14: «in mysterio». Recolere nequeo quae in initio scripsi. Melius forsitan dicerem: munera (non munus, quia plura!) erga Christum Reale et Christum Mysticum et ipsa tractatio octavi capitis divisionem et verba iustificat.

Lin. 16: «matrem». Repetitio; ergo, auferatur.

Lin. 20: «servantur in suo iure». Non satis clarus esse videtur conceptus liberae discussionis.

Lin. 22: «in Ecclesia Sancta». Auferatur quia inadaequatus conceptus! Nam magnitudo Mariae est in ipso Altissimi consilio repetenda et non aliunde.

Textus proponitur emendatus. Intentum Concilii. Ideo Sacrosancta Vaticana Synodus, doctrinam de Ecclesia in qua salus hominum illustratur exponens, illustrare quoque intendit tum munia B. Virginis erga Christum Realem et Christum Mysticum, tum officia hominum redemptorum erga matrem suam et Matrem Christi, quin tamen in animo habeat completam de Maria proponere doctrinam neque quaestiones labore theologorum nondum ad plenam lucem perductas dirimere: datur igitur facultas in scholis catholicis libere disceptandi quae disceptationi relin-

quantur de doctrina Illius quae locum occupat post Christum altissimum nobisque maxime propinquum.

Textus emendatus. *De Beata Maria Virgine Deipara atque Ecclesiae Matre.*

Prooemium (De B. Maria Virgine Deipara in Aeterni Patris de universali salute consilio). Benignissimus ac sapientissimus Pater, mundi redemptionem, per divinam adoptionem, complere volens, «ubi venit plenitudo temporis misit Filium suum» (Gal. 4, 4) qui «descendit de caelis et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine et homo factus est».

Unde Virgo Maria ut vera mater Dei agnoscitur et merito honoratur. Per eius enim divinam maternitatem est ipsa Virgo Maria mater Filii, filia praedilecta Patris et Spiritus Sancti dulcissima sponsa, ita ut ceteris creaturis sive caelestibus sive terrestribus longe antecellat.

Et quamvis simul cum omnibus hominibus salvandis in stirpe Adam inveniatur coniuncta, tamen, sublimiori modo redempta mirabiliterque ditata, cooperata est ut fideles in Ecclesia nascerentur.

Quapropter ut Mater Dei et hominum ac supereminens et prorsus singulare membrum Ecclesiae necnon in fide, spe et caritate typus et exemplar spectatissimum salutatur eamque Catholica Ecclesia, a Spiritu edocta, filiali pietatis affectu se prosequi semper professa est.

(Intentum Concilii). Ideo Sacrosancta Vaticana Synodus, doctrinam de Ecclesia in qua salus hominum illustratur exponens, illustrare quoque intendit tum munia B. Virginis erga Christum Realem et Christum Mysticum, tum officia hominum redemptorum erga matrem suam et Matrem Christi, quin tamen in animo habeat completam de Maria proponere doctrinam neque quaestiones labore theologorum nondum ad plenam lucem perductas dirimere; datur igitur facultas in scholis catholicis disceptandi quae disceptationi relinquuntur de doctrina Illius quae locum occupat post Christum altissimum nobisque maxime propinquum (Paulus VI).

N. 53 (olim 49). *De munere B. Virginis in oeconomia salutis (A)*.

Titulus non placet. Ratione parallelismi cum altera parte (cf. n. 54 [olim 50]), «de B. Maria Virgine et Christo Redemptore» ponerem.

Lin. 26: «De matre Messiae». Nec semper Scriptura de maternitate loquitur quando de Maria loquitur; unde melius dicendum esset: de B. Maria Virgine in Vetere Testamento.

Lin. 27: «Novique Testamenti et Veneranda Traditio». Certe nec Novum Testamentum nec Veneranda Traditio est spernenda, sed certi fines positi in titulo, hoc modo, certissime praetergrediuntur. Iam sufficeret, meo iudicio, quae sub linea 36 dicuntur, scilicet «si primaeva documenta, ut oportet, sub luce ulterioris et plenae revelationis necnon – adicerem! – Venerandae Traditionis considerantur».

Insuper memoranda semper est, etiam in Scripturis, coniunctio Matris et Filii uti in titulo prostat.

Pag. 199, lin. 1: «qualiter in ecclesia leguntur». Auferatur ne separatos Fratres offendamus!

Lin. 2: «adumbratur». Haec vox est debilissima si lucem istius prophetiae consideramus. Melius esset vox «praevideatur» quam in textu priori invenimus, vel «apparet» vel tandem planum verbum «designatur» (*Ineffabilis Deus*).

Lin. 3: «data». Promissio non datur sed fit; dicatur ergo facta et non data.

Lin. 3: «in peccatum». Res notissima est, ergo relinquenda cum beneficio latini eloquii!

Lin. 4: «serpentem». Forsan melius esset declarare, verbo ipsius Evae (serpens decepit me) de quo serpente hic agitur; adicerem proinde verbum «deceptorem».

Lin. 4: «haec est». Duae tantum prophetiae citantur, sed plures citandae essent ut ideam habeamus mariologiae V. Testamenti! Et de figuris et symbolis, nihil? ... Non ita factum est quando (cf. cap. I *de Ecclesia*) quando de Ecclesia sermo erat!

Lin. 6: Citantur Matthaeus et Micheas, attamen: a) pro Mt. non est locus quia sermo est de Vetere et non de Novo Testamento; b) e Michea nihil prorsus aufertur!

Lin. 7: «Ipsa praecellit etc.». Nihil de hac re in Vetere Testamento dicitur; auferatur proinde!

Lin. 10: «diuturnam expectationem promissionis». Promissio facta fuit

inde ab initio parentibus lapsis, unde nec diuturna nec brevis sed nulla prorsus expectatio promissionis! Auferatur verbum «promissionis».

Lin. 11: «et nova ... oeconomia». Nihil novi! In Altissimi consilio habetur unica idea quae tamen per gradus ad executionem demandatur; loqui non possumus proinde de «nova oeconomia salutis».

Lin. 13: «ut... liberaret». Finis redemptionis iam sufficienter expositus videtur in lineis tum antecedentibus tum subsequentibus, unde si haec propositio auferatur nihil amittitur theologice, stylistice vero multum conferret ad elegantiam et brevitatem latini sermonis.

Textus proponitur emendatus. De Beata Maria Virgine et Christo Redemptore. (De B. Maria Virgine in Vetere Testamento). Sacrae Litterae Veteris Testamenti munera Matris Salvatoris in salutis oeconomia modo magis magisque dilucido describunt et veluti conspiciendum proponunt dum Messiae vitam et mortem preannuntiant et lento gradu praeparant.

Unde inde ab initio historiae salutis, si primaeva documenta, ut oportet, sub luce ulterioris et plenae Revelationis necnon Venerandae Traditionis considerantur, clare in apricum profertur figura mulieris, matris Redemptoris. Ita iam prophetice apparet in promissione primis parentibus facta, de victoria super serpentem deceptorem. Haec est Virga de radice Jesse, virginaliter parens vaticinio Prophetarum Isaiae et Micheae in civitate Betleem; haec est quae nomen Evae in benedictionem mutavit!

Cum ipsa tandem, post diuturnam expectationem, complentur tempora, et «perfectus homo, id est in veritate carnis et animae rationalis, natus est per uterum Virginis Unigenitus Filius Dei» (S. Greg. M.).

(De Maria in Annuntiatione).

Lin. 19: «autem». Ponatur «tamen» quia meliori modo restrictionem appositam in Altissimi consilio introducit.

Lin. 20: «misericordiarum». Qua de ratione hic memoratur misericordia quando potius apparent sapientia et bonitas? ...

Lin. 21: «ut sic». Per inversionem propositionum hoc «ut sic» quod posset etiam aliter interpretati, auferri potest.

Lin. 22: «quoniam etc.». Sermoni incepto de annuntiatione interponitur pulcherrima quaestio de sanctitate et denique sub lin. 32 denuo de annuntiatione loquitur. Rectius de voluntate divina ponendi mulierem

in radice salutis uti habuimus in radice perditionis, postea de sanctitate ipsius, ac tandem de annuntiatione loqui debemus!

Lin. 24: «mirum non est apud Sanctos Patres ...». Sed mirum est, post Bullam *Ineffabilis Deus*, ita loqui ac si non esset de veritate definita sermo!

Lin. 37: «Unici Mediatoris». Auferatur! Sermo est de Redemptione, non de mediatione! Adde: verba quae sequuntur sunt pro mediatione Virginis cum et sub Iesu (cf. lin. 41). Unde citatio paulina non est, meo iudicio, hic inserenda; sed si inserenda videtur, clarificetur ne textus aequivocus evadat et doctrina obscura et incerta.

Lin. 41: «omnipotenti Dei gratia etc. ». Textus propositus est ambiguus quia quaedam habentur deprimentia quaedam extollentia Virginem Mariam (opinionum contrariae hic non bene compositae videntur!).

Textus insuper, mihi videtur non esse clarus nec logicus in expositione, nam de consensu loquitur in initio ubi ponitur parallelismus inter novam et antiquam Evam, postea fit transitus ad sanctitatem Virginis et unico verbo de annuntiatione dicitur quod dictum est (attamen Annuntiatio est ratio totalis capitis!), denique de cooperatione, iterum de sanctitate ac tandem de parallelismo cum Eva, et per 10 lineas, loquitur! Ordo sequatur in expositione!

Pag. 200, lin. 9: Parallelismus de quo hic agitur non bene respondet ideae initiali oboedientiae; sed loqui possumus de Maria, nova Eva, ut socia Christi, novi Adam, et Innocentius III habet pulcherrima verba. Insuper, parallelismus ita expositus optime accommodatur sequenti paragrapho ubi sermo est de coniunctione matris et Filii.

Textus proponitur emendatus. (De Beata Maria Virgine in Annuntiatione). Voluit tamen benignissimus Pater in sapientia sua mirabili ut quemadmodum femina contulerat ad mortem ita conferret ad vitam.

Quapropter de clara stirpe David sibi praelegit Virginem quam Pater, Filius et Spiritus Sanctus, omnipotenti amore patris, filii et sponsi, mirabili divitiis ditaverunt; et ecce sine labe concepta, tota pulchra et plena gratiae, Virgo Immaculata, Maria! Mittitur Ei Archangelus Gabriel qui mentem Altissimi pandat; praedestinata Verbi Mater humiliter se ancillam Domini confitetur et ut in seipsa fiant quae a Deo volita fuere consensum praebet: «*Ecce Ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*» (Lc.).

In eius utero, mystico Spiramine, Verbum ipsum carnem suscepit: ibique sumpsimus nostrae salutis exordium!

Facta Mater Iesus, personae et operi Filii sui se totam devovit, inserviens, cum Ipso et sub Ipso redemptionis ministerio.

En novo et oboedienti Adam, indissolubiler ligata et subiecta, oboediens et nova Eva quae prioris nomen in benedictionem mutavit: illa plena peccato, ista gratia; illa recessit a Deo, sed Dominus tecum, Maria; illa maledicta, sed tu benedicta in mulieribus; maledictus fructus ventris illius, Caim, sed benedictus fructus ventris tui, Iesus! Per illam mors intravit in orbem, per Te vitam rediit ad orbem (Inn. III).

(De B. Virgine et Iesu infante).

Lin. 20: «coniunctio». Dicatur «mirabilis coniunctio». Ratio ex usu liturgico desumitur ubi frequens est usus istius vocis in similibus.

Lin. 21: «a tempore virginalis conceptionis». Forsan melius esset dicere: «inde ab initio virginalis conceptionis».

Lin. 31: «cum vero ...». Melius esset, meo iudicio dicere: «ac tandem».

Lin. 23: «exurgens ...». Circumstantiae notae: ergo derelinquendae!

Lin. 32: Nescio qua de causa constructio latina mutatur tribus in propositionibus istius capitis; hoc modo nec sequentia logica factuum tam clare apparet uti deberet.

Lin. 36: «Puerum ...». Nescio quomodo componi possit grammaticae et logice cum iis quae dicta fuere in prioribus lineis!

Textus proponitur emendatus. (De B. Virgine Maria et Iesu Infante).

Haec autem Matris cum Filio in opere salutari mirabilis coniunctio, inde ab initio virginalis conceptionis manifestatur cum Maria beata ab Elisabeth praedicatur et Praecursor in sinu matris sanctificatur.

Non vero minori luce patet coniunctio in nativitate quando pastores et Magi Salvatorem quaerentes «invenerunt Mariam et Infantem» (Lc.) qui virginalis Matris aulam non minuerat sed sacraverat.

Ac tandem, cum in templo tulissent pii parentes Puerum ut sisterent eum Domino, Simeon, venerabilis senex, lumine Spiritus irradiatus, Salvatorem expectatum cognovit, suscepit et benedixit praeannuntiando simul, prophetico sermone, Filium futurum contradictionis signum et

Matris animam gladium pertransiturum ut revelarentur ex multis cordibus cogitationes.

Per breve temporis spatium separata est a Filio quando scilicet «Puer Iesus remansit in Ierusalem» parentibus insciis (*Lc.*), at illico dolens (*Lc.*) inquisivit et post triduum invenit Eum in templo in his quae Patris eius erant. Quaerori Matris rationes altissimas opposuit Iesus quas Virgo Maria non intellexit; tamen, Filio restituta, «cum Ipso descendit ad Nazareth» (*Lc.*) et haec omnia servabat conferens in corde suo (*Lc.*). «Iesus vero erat subditus» (*Lc.*) Illi!

(De B. Virgine in ministerio publico Iesu).

Lin. 2: «Durante». Est neologismus, latinis ignotus; dicatur «in».

Adde rationem ablativi quod absolutum vocant et quod in textu non tam absolutum videtur, nam relationem cum sequenti oratione habet.

Lin. 6: «in decursu etc.». Coniunctio istius propositionis mihi videtur abrupta et improvisa; melius esset forsitan memorare pias mulieres, inter quas et Virgo Maria, quae Iesum sequebantur.

Lin. 14: «non sine divino consilio». Nihil dicit haec propositio de speciali praeordinatione Mariae in ordine ad salutem quia si, «non sine divino consilio» nec capillus capitis cadit, nec ceterae personae adstabant cruci! Debilissima proinde mihi videtur propositio!

Lin. 16: «condoluit... materno animo sociavit». Haec omnia sunt propria uniuscuiusque matris in eadem condicione positae, non vero Ilius quae vocata fuit ad unionem cum Filio non tantum ut Filio sed ut Salvatore! RR. Pontifices verba clariora habuere, mihi videtur!

Lin. 18: «cumque». Est indesinens unio quae apparere semper debet; sed hoc in casu separationem potius quam unionem appositam videmus!

Lin. 21: «data». In Calvaria habuit Maria suam maternitatem vel eiusdem maternitatis manifestationem? ...

Textus proponitur emendatus. (De B. V. Maria in ministerio publico Iesu). In vita publica Iesu, Mater eius signanter apparet, in initio quidem cum ad nuptias in Cana Galileae primum signum effusionis messianicae gratiae, intercessione sua, induxit.

Inter mulieres quae Christum pie sequebantur ubicumque ierat, certe aliquando inveniemus Mariam; ad Ipsam enim diriguntur verba Salva-

toris quae Regnum ultra rationes et vincula carnis et sanguinis extollunt et audientes et custodientes verbum Dei, sicut Ipsa fideliter faciebat (*Lc.*) beatos praedicant.

Maxime vero Matris cum Filio indesinens unio tunc enituit quando «cum Filio patiente et moriente passa est et paene commortua, sic materna in Filium iura pro hominum salute abdicavit placandaeque iustitiae, quantum ad se pertinebat, Filium immolavit ut dici merito queat et Ipsam cum Christo humanum genus redimisse (BEN. XV, *Inter Sodalicia*).

Ac tandem, quos morte sua potissime Iesus redemerat quorumque dignatus erat esse frater, ipsos, in persona Ioannis, materno animo Virginis, ut filios commendavit.

(De Beata Virgine post Ascensionem Iesu).

Lin. 24: «non ante manifestare». Hoc non videtur certum nec theologice nec historice quia ipsa activitas Christi est manifestatio «sacramenti humanae salutis» et in V. T. fere omnia de salute dicuntur!

Lin. 26: «videmus». Reapse non vidimus Mariam et apostolos orantes; nec rationem video mutationis formae litterariae in hac pericope. Meo iudicio melius esset redire ad formam in aliis numeris hucusque adhibitam (narratio historica cum usu temporis praeteriti).

Lin. 30: «qui...». Iam dictum fuit quando de Annunciatione fuit sermo: sufficit!

Lin. 31: «denique ... Immaculata Virgo». De hoc privilegio non est hic loquendum sed in initio, quia Immaculata est initium et non corona operis B. Virginis!

Lin. 33: «expleto ... cursu». Pauperrima videtur haec propositio et omnibus accommodabilis non vero Mariae in ratione suae missionis singularis!

Textus proponitur emendatus. (De B. Virgine Maria post Ascensionem Iesu). Uti Redemptori ita nascenti Ecclesiae, post Christi Ascensionem, Maria Virgo suam praestavit operam. Illamque inter Apostolos invenit orantem Spiritus Paraclitus in die Pentecostes, ad unitatem et sanctitatem ipsius mirabiliter conferens.

Et ut terrestris eius peregrinationis ortus, ita et occasus fulgentissima luce emicuit: nam corpore et anima «assumpta est» (*Lit.*) ac tamquam

universorum Regina a Domino exaltata ut «Unigenito Filio suo, adversus nequissimum inferorum anguem in certamine coniuncta, cum Ipso pariter gloriosissimum de peccato eiusque tristissimis consecrariis» participaret «triumphum» (PIUS XII, *Fulgens corona*).

Ad n. 54: de B. Virgine et Ecclesia.

Pag. 202, linn. 1 et 21-22: in textu sermo est de Maria ut «ancilla Redemptoris». At considerandum est Evangelium non exhibere Eam ut Ancillam Christi sed aeterni Patris. Ergo Maria est ancilla *Aeterni Patris*, ad cuius humilitatem respexit Deus, eamque ad dignitatem et munus evexit Filii Dei Iesu Christi *Matris et Sociae*. Ideoque titulus ita aptetur: «De Maria ut Domini Matre et Socia». Et similiter aptetur textus.

Pag. 202, lin. 31: «in gratiae oeconomia maternitas». Fortasse introducenda esset vox «spiritualis» ac legendum: «in gratiae oeconomia spiritualis maternitas»; nam quis asserere posset hic ambiguitatem vigere, cum etiam divina (physica) maternitas sit «in gratiae oeconomia maternitas».

Pag. 203, lin. 20: inter «fidei» et «caritatis» adiungenda esset vox «spei»; nam Virgo, praesertim in passionis triduo, eximium quoque spei praebuit exemplum. Qua voce forte introducta, aptanda esset S. Ambrosii commemoratio.

Pag. 203, linn. 35-36: post verba «per verbum Dei fideliter susceptum» addi deberet: «et fidei sacramentum rite administratum», nam Ecclesia mater fit *praesertim* filios regenerando, quod et verbo praestat et sacramento. Immo forsitan, quia verbo simul ac sacramento regenerat, magis complete et apte, ita scribi deberet: «per Dei verbum fideliter susceptum *ac traditum*, necnon per fidei sacramentum rite administratum et ipsa fit mater».

Pag. 203, linn. 38-40: verba illa: «... filios, de Spiritu Sancto conceptos et ex Deo natos, ad vitam novam et immortalem generat». Melius fortasse esset ad fontis seu baptismalis aquae benedictionem mirificam attendere, quae in Missali Romano, in Vigilia Paschali laetabundo animo canitur. Ibi mira habentur de Ecclesia praecise tamquam matre. Si enim, ut dicit textus, hi filii sunt ex Deo (iam) nati, quomodo possunt generati ab Ecclesia? Non enim agitur aut agi potest de *duplici* nativitate aut ge-

neratione, sed de unica: Dei scilicet simul et Ecclesiae, tamquam Sponsi et Sponsae seu patris et matris; aut, si vultis, tamquam patris *per* matrem. Ista autem unicitas ex parte actionis Dei et Ecclesiae (seu principalitas ex parte Dei et instrumentalitas ex parte Ecclesiae!) non bene exprimitur. Ecclesia dicitur generare eos qui ex Deo nati sunt!

Etenim, iuxta mirum illum Romanae Liturgiae textum (sicut Deus per Spiritum Sanctum, foecundavit et concipere fecit Virginem Sponsam Mariam, et ex ea tamquam matre natus seu generatus est Christus, ita) Pater per Spiritum Sanctum foecundat seu concipere facit Virginem sponsam Ecclesiam (= fontis uterum plenum virginali aqua), et ex ea tamquam ex matre nascuntur seu regenerantur christiani: «Respice, Domine, in faciem Ecclesiae tuae, et multiplica in ea regenerationes tuas ... arcana sui numinis ad mixtionem foecundet; ut sanctificatione concepta, ab immaculato divini fontis utero, in novam renata creaturam, progenies caelestis emergat».

Sub huius mirifici textus luce, textus ita aptari posset: «... fit mater: arcana enim Sancti Spiritus operatione foecundata, praedicatione ac baptismate filios concipit, eosque ad novam et immortalem vitam regenerat».

Ita, vel adhuc meliori modo, textus ergo aptari posset.

Pag. 203, lin. 40 - pag. 204, lin. 2: bene perpendendum est, an de virginitate agendum sit antequam de maternitate; et, post maternitatis mentionem, de perpetua virginitate breviter disseri debeat. At, transeat!

Pag. 204, linn. 16-19: fortasse, ad claritatem fovendam, praestaret ut verba «cum praedicatur» ponantur statim post verba «Maria enim» ut legatur: «Maria enim dum praedicatur, quae etc.». At transeat!

Pag. 203, lin. 14 - pag. 204, lin. 25: decretum videtur abhorreere a mentione dolorum B. Mariae Virginis. Econtra Redemptionis Adiutrix, tamquam Martyrum Regina maxime enituit; ideoque ut splendidum et confortans fortitudinis exemplar seu typus exhiberi deberet coram omnium cunctorum temporum Ecclesia, et maxime ad solacium et incitamentum illius nobilissimae Ecclesiae portionis, quae vel est sanguine purpurata vel lacrymis madida, quaeque «Ecclesia martyr» seu «Ecclesia silentii» appellari consuevit.

Ad n. 55: de Cultu B. Virginis in Ecclesia.

Pag. 204, linn. 26-31: titulus est: «De natura et fundamento cultus». At, de facto, prius de fundamento, dein de cultus natura sermo est. Verborum ergo ordo invertendus videtur.

Item: cultus fundamenta incomplete, ut videtur, recensentur. Cultus enim erga Mariam radix seu fundamentum, triplex est: donum, munus, sanctitas. Donum, scilicet divina maternitas, asseritur; munus, scilicet consociatio ad Christum tamquam nova Eva, ideoque et spiritualis erga Ecclesiam universamque humanam subolem maternitas, adumbratur; singularis sanctitatis mentio, ad quam, Deo volente et adiuvante, se erexit Maria, penitus subdicitur: quod certe prorsus incongruum est. Scribi ergo posset hoc vel alia meliori modo: «... utpote Filii Dei Iesu Christi Genetrix atque Socia, necnon totius Ecclesiae immo et universae humanae stirpis mater spiritualis, singulari sanctitate praestans, speciali cultu a Dei Populo merito honoratur».

Pag. 205, linn. 6-7: fortasse, potius quam «... Verbo Incarnato aequae ac Patri ...», melius diceretur: «... aeterno Patri aequae ac Verbo Incarnato ...».

Pag. 205, lin. 38: addendum videtur: «Sacrarum Liturgiarum», ideoque scribendum: «... Divinae Scripturae, Sacrarum Liturgiarum, Sanctorum Patrum ...».

Pag. 206, lin. 5: post «sedulo» fortasse addendum esset «item» vel «insuper» vel «autem», aut quid simile, ne locus noviter introductus sine connexionione cum contextu videatur.

Ad n. 56: Maria, signum certae spei et solatii peregrinanti populo Dei.

Pag. 207, lin. 8, 26: neque hic neque antea (pag. 204, linn. 5-25), unquam de Mariae puritate aut castitate sermo est: Quae mentio, nostra quoque (aut praesertim) aetate non incongrua foret, sive hoc sive praedicto inseratur loco.

I «MODI» PROPOSTI DAI PADRI SERVI DI MARIA

1. Era stato annunciato ai Padri del Concilio che la votazione sull'intero capitolo VIII del *De Ecclesia* avrebbe avuto luogo il 29 ottobre 1964 (lo stesso giorno in cui, nell'anno precedente 1963, era stata votata l'inclusione del testo mariano nella Costituzione sulla Chiesa), con tre modalità: *Placet*, *Non placet*, *Placet iuxta modum*. Il Relatore al Concilio sul capitolo VIII, mons. Maurizio Roy, nel presentare il testo emendato alla votazione dei Padri, si era augurato che l'assise conciliare esprimesse un consenso plenario, senza ulteriori modifiche:

«Quapropter optamus ut Venerabiles Patres de toto Capite, quod de Virgine Deipara in mysterio Christi et Ecclesiae, unum suffragium complexivum exprimere velint. Quod suffragium speramus fore quasi unanime e non nimia mole Modorum oneratum» (*Acta Synodalia*, III, vi, p. 37).

Ma non fu così. Su 2091 votanti, 1559 votarono *Placet*, 10 votarono *Non placet*, 521 votarono *Placet iuxta modum*: il che comportava un lavoro suppletivo di ultimi ritocchi e modifiche al testo. Non si trattava però di 521 «modi» distinti, perché molti Padri avevano sottoscritto non uno, ma più «modi».

2. Fu istituita una Commissione tecnica per esaminarli e darne adeguata risposta. Erano membri: Mons. Charue, il card. Roy, i Segretari p. Tromp e Mons. Philis, e il p. Balić. Dalla Commissione esaminatrice sono stati catalogati 95 “modi” distinti: sono forse di più, perché talvolta la Commissione ha congiunto alcuni «modi», per affinità di argomento o di emendamento.

La *expensio modorum* fu stampata in un fascicolo di 24 pagine, contenente la valutazione dei *modi*, e la conseguente indicazione delle modifiche da apportare al testo definitivo del capitolo VIII, già approvato nel suo insieme. È pubblicata in *Acta Synodalia*, III, viii, p. 151-171.

3. Di alcuni «modi» erano stati promotori i Servi di Maria. Infatti, il giorno prima della votazione, cioè il 28 ottobre 1964, essi avevano diffuso fra i votanti una serie di «modi» da apportare al testo. Percorrendo i nostri manoscritti e confrontandoli con la valutazione dei «modi» trasmessa in fascicolo ai Padri il 14 novembre 1964, prima dell'ultima votazione sull'intera Costituzione *Lumen gentium*, ho potuto individuare quali siano questi «modi», da quanti Padri furono sottoscritti, quali accolti e quali rifiutati dalla Commissione incaricata di esaminarli.
4. La sera del 27 ottobre infatti i professori del «Marianum» prepararono 15 «modi»: essi furono stampati a multilith su foglietti di carta tipo quadrotta, tagliata a metà (del formato cioè di cm. 14x22), raccolti insieme a blocchetti e diffusi capillarmente tra i Padri conciliari.
Il blocco dei «modi» preparato dai Servi di Maria si trova raccolto nella cartella miscellanea siglata P.315.6, presso la biblioteca della Pontificia Facoltà Teologica «Marianum».
5. Dopo la votazione del 29 ottobre, ognuno dei Padri che aveva votato *Placet iuxta modum* era tenuto a consegnare alla Segreteria del Concilio in quello stesso giorno, al più tardi l'indomani, il «modo» o i «modi» che aveva sottoscritto.
Dei 15 «modi» servitani, sottoscritti da oltre un centinaio di Padri, cinque furono accolti, integralmente o in parte, gli altri non furono ammessi, con motivazione.
6. Il blocchetto dei «modi» diffuso tra i Padri conciliari portava, quasi come frontespizio, la seguente dicitura:

PATRES CONCILIARES ORDINIS SERVORUM BEATAE MARIAE VIRGINIS ROGANT TE, VENERABILE PATER, UT SINGULOS HOS «MODOS» CONSIDERES, INTUITO (sic!) SUFFRAGATIONIS CRASTINA DIE PERAGENDAE.

Romae, die 27 Octobris 1964.
Piazza S. Marcello al Corso, 5

7. I «modi» erano anonimi, con la riga per segnare la data, scritta così: «*Romae, die*», e con un rigo tratteggiato per la firma, sotto il quale, tra parentesi e in corpo tipografico più piccolo, l'indicazione: (*subsignatio*). Tutti iniziano con la stessa intestazione, senza numerazione progressiva: «Modus circa caput VIII de Ecclesia». Giova tuttavia – come ha fatto la Commissione tecnica esaminatrice nel proporre la valutazione – indicare almeno il numero del testo conciliare, al quale si riferiscono i singoli «modi».

I 15 «Modi» e la loro valutazione da parte della Commissione tecnica

[AD NUMERUM 53]

1° «MODO» - pag. 3, linn. 22-23:

Non dicatur:

«A Filio suo sublimiore modo redempta».

Sed:

«A PATRE INTUITU MERITORUM FILII SUI sublimiore modo redempta».

Ratio:

Maria redempta fuit quando mater Christi non erat; ergo non potuit redimi a Filio suo quo tali. (Operatio sequitur esse). Cfr.: *Ineffabilis Deus* Pii IX.

La Commissione tecnica esaminò il «modo», ne compendì il contenuto e formulò il suo giudizio così (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 153):

«Pag. 3, linn. 22-23: 120 Patres postulant ut loco: «Filio suo», scribatur: «A Patre intuitu meritorum Filii sui sublimiore modo redempta»: Maria enim redempta fuit quando mater Christi nondum erat; ergo non potuit redimi a Filio suo qua tali (cf. *Ineffabilis Deus*).

Respondetur: Scribatur: «Intuitu meritorum Filii sui sublimiore...».

Questo «modo» fu sottoscritto da 120 Padri. Fu accolto quanto alla sostanza e adattato al testo.

2° «MODO» - pag. 3, lin. 27:

Non dicatur:

«quo eximiae gratiae dono».

Sed:

«Quo GRATUITO dono».

Ratio:

ne confundatur donum divinae Maternitatis cum dono gratiae sanctificantis.

La Commissione esaminatrice, considerando l'espressione proposta e la sua motivazione, si pronunciò così (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 153):

«Pag. 3, lin. 27: Unus Pater postulat ut *expungantur* verba: «quo eximio gratiae dono», quia sunt inintelligibilia; 92 Patres vero petunt ut dicatur: «quo *gratuito* dono». Ratio est ut non confundatur donum divinae Maternitatis cum dono gratiae sanctificantis.

Respondetur: Gratia de se est gratuita. Oportet insuper sublineare quod est *eximia*, sicut imponitur a contextu in fine phraseos».

92 Padri avevano dunque sottoscritto il «modo», chiedendo che fosse cambiata l'espressione nel testo; uno addirittura che venissero espunte dal testo le parole «quo eximio gratiae dono». Il modo non fu accolto.

3° «MODO» - pag. 4, lin. 4:

Non dicatur:

«immo cooperata est caritate».

Sed:

«SPIRITU ... PLANE MATER EORUM, QUIA cooperata est caritate...».

Ratio:

a) secus non potest concludi cum «quapropter» et ad maternitatem spirituales;

b) citatio Augustini in vera luce ponitur, quia complete exhibetur.

La Commissione prese in esame il «modo» e lo accolse (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 153):

«Pag. 4, lin. 4: 102 Patres postulant ut non dicatur: «*immo*», sed: «*Spiritu plane Mater eorum, quia cooperata est caritate...*», secus enim non potest concludi cum: «quapropter» et ad maternitatem spiritualem; citatio ceterum S. Augustini in vera luce ponitur si modo magis completo exhibetur.
Respondetur: Potest accipi. Scribatur ergo: «immo, plane mater membrorum (Christi), ... quia cooperata est...».

4° «MODO» - pag. 4, lin. 8:

<i>Non dicatur</i> :	<i>Sed simpliciter</i> :
«in fide et caritate typus et exemplar».	«typus et exemplar».

Ratio:
 quia non in sola fide et caritate Maria est typus Ecclesiae ut in numero 63 istius capituli fusius describitur.

La Commissione, congiungendo questo nostro «modo» con un altro «modo» proposto da un solo Padre, così risponde (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 153):

«Pag. 4, lin. 8: Dum unus Pater postulat ut post vocem: «fide», *addatur*: «spe», 108 Patres postulant ut deleantur verba: «*In fide et caritate*» quia non tantum in his virtutibus Maria est typus Ecclesiae.

Respondetur: Exhibentur praeclarissima exempla, quae ceterum sensu non exclusivo proponuntur».

[AD NUMERUM 55]

5° «MODO» - pag. 5, lin. 3:

<i>Non dicatur</i> :	<i>Sed</i> :
«adumbratur».	«DESIGNATUR».

Ratio:
 Ita Pius IX, in Bulla Dogmatica «*Ineffabilis Deus*».

La Commissione esaminatrice pondera nuovamente la questione, e risponde (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 156):

«Pag. 5, lin. 3: 144 Patres proponunt ut pro verbo «*adumbratur*», scribatur: «*designatur*», et provocant ad Bullam *Ineffabilis* Pii IX. E contra, 13 Patres petunt ut expressio debilior adhibeatur.

Respondetur: Consulto ponitur «propheticè adumbratur», quod accuratim respondet oraculo.

[AD NUMERUM 56]

6° «MODO» - pag. 5, linn. 20-22:

Non dicatur:

«ut sic, quemadmodum femina contulit ad mortem, ita etiam conferret ad vitam. Quod praecellentissime valet de Matre Iesu».

Sed:

«ut sic, quemadmodum femina contulit ad mortem, ita etiam FEMINA conferret ad vitam. QUOD MIRABILITER IMPLETUM EST IN DIGNISSIMA Matre Iesu ...».

Ratio:

- a) Secus B. Virgo videretur una de feminis, licet praecellentissima, quae contulerunt ad vitam, et hoc modo destruitur parallelismus patristicus Iustini et Irenaei, qui textui subiacet.
- b) Cum termino «dignissima» fit logicus transitus ad sanctitatem Virginis, de qua statim textus.

La Commissione esaminò il «modo» e rispose ai 109 Padri sottoscriventi (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 158):

«Pag. 5, linn. 21-24: 109 Patres, loco: «*praecellentissime*» (lin. 22), proponunt: «*mirabiliter in dignissima Matre Iesu*». Tres eorum postulant potius: «quod *perfecte* (vel: *plene*) adimpletur in Matre Iesu».

Respondetur: Expressiones illae minus praegnantibus sunt quam: *praecellentissime*».

[AD NUMERUM 58]

7° «MODO» - pag. 7, linn. 12-14:

Non dicatur:

«Ita etiam B. Virgo in peregrinatione fidei processit, suamque unionem cum Filio fideliter sustinuit usque ad crucem, ubi».

Sed prior textus ponatur:

«Maxime vero Matris cum Filio indesinens unio tunc enituit, cum iuxta crucem».

Ratio:

- a) Textus prior lucidior et aptior est.
 b) Dictio «*in peregrinatione fidei processit*» est insolita, obscura et ambigua.

La Commissione rispose (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 160):

«Pag. 7, linn. 12-14: 105 Patres petunt ut redeatur ad textum priorem, qui fuit lucidior et aptior; insuper expressio: «*in peregrinatione fidei*» est insolita, obscura et ambigua.

Respondetur: Textus prior secundum indicationes Patrum mutatus est. «Peregrinari in fide» est expressio quae a Biblia inspiratur».

[AD NUMERUM 61]

8° «MODO» - pag. 8, al. 18-23:

Non dicatur:

«Beata Virgo, ab aeterno una cum divini Verbi incarnatione tamquam Mater Dei praedestinata, divinae Providentiae Consilio his in terris fuit pro Christo Redemptore humilis “ancilla Domini” et singulariter prae aliis generosa socia».

Sed:

«Beata Virgo, ab aeterno una cum divini Verbi incarnatione tamquam Mater Dei SALVATORIS NOSTRI praedestinata, SUPERNO Providentiae consilio, his in terris EXSTITIT ALMA EIUSDEM REDEMPTORIS MATER, humilis ancilla et singulariter prae aliis generosa socia».

Ratio:

Ne videatur divina praedestinatio ad Maternitatem, in terris redacta fuisse ad simplicem famulatum. Insuper, hac emendatione, sicut iam in titulo ita et nunc in textu, vitatur falsa illa exegesis iuxta quam «ancilla Domini» non ad Patrem sed ad Filium refertur.

La Commissione, accogliendo il «modo» sottoscritto da 120 Padri, emenda il testo così (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 161):

«Pag. 8, lin. 21: Proponit unus Pater ut deleantur vocabula: «*humilis*» et «*ancilla Domini*», quorum loco ponatur «*alma*»: in N. T. Maria dixit se esse ancillam non Verbi sed Patris. —Ibidem proponunt 120 Patres ut in-

super sequentes emendationes introducantur: «Beata Virgo, ab aeterno ... tanquam Mater *Dei Salvatoris Nostri, superno* Providentiae Consilio, his in terris exstitit *alma eiusdem Redemptoris mater*, humilis ancilla et singulariter prae aliis generosa socia», ne videatur divina praedestinatio ad maternitatem, in terris redacta ad simplicem famulatum.

Respondetur: Scribatur: «his in terris existit alma divini Redemptoris mater, singulariter prae aliis generosa socia et humilis ancilla Domini».

[AD NUMERUM 62]

9° «MODO» - pag. 9, linn. 4-6:

Non dicatur:
«Propterea ... invocatur».

Sed:
«propterea B.M.V. AB Ecclesia NEDUM TITULIS Advocatae, Auxiliatricis ET Adiutricis, SED ETIAM TITULO Mediatricis MERITO invocatur».

Ratio:

- a) Tali modo *ab* Ecclesia et non ab aliquibus *in* Ecclesia ut quis intelligere posset, Maria invocatur.
- b) Tituli ita dispositi complent priorem textum ("*praeterquam aliis, etiam titulo Mediatricis condecoratur*") et melius cohaerent cum contextu, nam immediata explanatio Mediationem tantum respicit.

10° «MODO» - pag. 9, lin. 6:

Non ponatur explicatio pag. 9, linn. 9-17, quia superflua.

Sed eius loco ponatur: «... Mediatrice, QUIA CUM CHRISTO ET SUB CHRISTO MEDIATORE, COOPERATA EST REDEMPTIONI GENERIS HUMANI ET COOPERATUR APPLICATIONI EIUSDEM. Quapropter etc».

Ratio:

- a) Haec est doctrina communis Magisterii Ecclesiastici Ordinarii.
- b) *Factum* Mediationis, ab omnibus admissum (et non *naturam facti*, ubi theologi non conveniunt) tantum hoc modo, in sufficienti luce ponitur!

11° «MODO» - pag. 9, linn. 9-17:

Textus novus:

«Nulla enim creatura ... ex unico fonte cooperationem».

Deleatur.

Ratio:

Celsitudinem Illius quae «locum post Christum occupat altissimum» deprimit et est explicatio superflua.

12° «MODO» - pag. 9, lin. 10, si textus servatur:

Non dicatur:

«connumerari».

Sed:

«AEQUARI».

Ratio:

Quia, aiente Liturgia, etiam nos creaturae inter Eius membra numeramur (inter oves ... perpetuo connumerari: Oratio S. Cyrilli Ep., 18 mart.) cuius Corpori communicamus et Sanguini. (Cf. Postcommunio Sabati III ebd. Quadrag., Sacramentarium Leonianum n. 1116).

Questi quattro «modi» sul n. 62 della Lumen gentium toccano il punto nevralgico, tanto discusso e controverso nelle commissioni e tra i periti, di come esprimere nel testo la mediazione di Maria e introdurre il titolo di «Mediatrice». Il 9° «modo» fu sottoscritto da 121 Padri nella modifica suggerita, da 132 nella proposta di non lasciare il testo così com'era. Il 10° «modo» fu sottoscritto da 114 Padri riguardo alla proposta di abolire le spiegazioni aggiunte; da 8 Padri per sostituirle con il nuovo testo presentato nel «modo». L'11° «modo» fu sottoscritto da 114 Padri, il 12° da 118.

La Commissione esaminatrice non accettò nessuno dei suggerimenti, e motivò la sua scelta con una spiegazione complessa, che mostra qual era il clima in Concilio sull'argomento: tendenze, opinioni, correnti, preoccupazioni ecumeniche rimanevano ancora su fronti diversi, per non dire opposti. Mi limito dunque a citare la risposta saggia della Commissione (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 164):

«*Respondetur:*

Quia ex utraque parte moventur difficultates, apparet quod textus probatus revera viam mediam sequitur, et concludendum videtur solum textum illum solidam spem praebere, ut obtineatur concordia quae ab omnibus desideratur».

[AD NUMERUM 65]

13° «MODO» - pag. 10, n. 65:

Inter Mariae virtutes ab Ecclesia imitandas non recensentur *castitas* et *fortitudo*. *Castitas* commemoranda videtur praesertim ob hodiernas tendentias effrenate edonisticas; *fortitudo* vero, ad solacium et incitamentum illius nobilissimae portiois gregis Dei, quae «Ecclesia martyr» appellatur.

Il suggerimento di questo «modo», sottoscritto da 104 Padri, intendeva allargare e rendere più attualizzata l'esemplarità di Maria per il mondo in cui viviamo, dedito alla sfrenatezza, e soprattutto per la Chiesa martire sotto regimi persecutori, che di tanta forza d'animo ha continuamente bisogno.

La Commissione rispose negativamente; ma c'è da domandarsi se, con questa risposta, il Concilio non abbia perso una gemma pastorale di grande valore. Rispose (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 165):

«Pag. 10, linn. 14 ss.: Proponunt 104 Patres ut «inter Mariae virtutes ab Ecclesia imitandas recenseantur *castitas* et *fortitudo*».

Respondetur:

Non omnia enumerari possunt; principaliora, cum virtutibus theologicis, citantur in linn. 34-35».

[AD NUMERUM 66]

14° «MODO» - pag. 11, linn. 6-7:

Non dicatur:

«utpote Dei Mater».

Sed:

«utpote SANCTISSIMA Dei Mater».

Ratio:

Unum enim de praecipuis fundamentis cultus est sanctitas, de qua nihil hic ubi de cultu. Cf. etiam Caput VII praesentis Constitutionis de Ecclesia.

Ritorna al centro con questo «modo» – e giustamente – uno dei fondamenti del culto, già enunciati nello «schema servitano» e più volte ripreso nelle varie serie di osservazioni dei Padri conciliari O.S.M.: la santità di Maria, poiché solo ai Santi si tributa culto di venerazione. Ora la santità di Maria è singolarissima: ella è chiamata ed è in verità la «tuttasanta», la παναγία. 96 Padri sottoscrivono il «modo». La Commissione lo accetta (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 166):

«Pag. 11, linn. 6-7: Proponunt 96 Patres ut *addatur* vox: «*sanctissima*»: «utpote *sanctissima* Dei Mater», quia unum de praecipuis fundamentis cultus est sanctitas.

Respondetur: Admittitur.

[AD NUMERUM 67]

15° «MODO» - pag. 12, linn. 12-13:

Non dicatur:

«Studium Sacrae Scripturae, sanctorum Patrum...».

Sed:

«Studium Sacrae Scripturae, SACRARUM ORIENTIS OCCIDENTISQUE LITURGIARUM, Sanctorum Patrum...».

Ratio:

Liturgia est enim summa cultus expressio, sub perpetua vigilantia Ecclesiae posita. Cf. etiam Constitutionem de S. Liturgia.

Anche da questo «modo», come dall'insieme degli elaborati e delle osservazioni dei Padri conciliari Servi di Maria, balza evidente la profonda sensibilità liturgica che animava ed anima la Facoltà Teologica «Marianum»: ne fu maestro proprio il p. Corrado M. Berti, che sapeva a memoria tutto l'orazionale di rito latino e conosceva attraverso lo studio scientifico delle fonti anche le liturgie dell'Oriente e le loro immense ricchezze eucologiche e dottrinali. Il «modo» fu sottoscritto da 119 Padri conciliari.

La Commissione esaminatrice – si vede che non era composta

da liturgisti! – ne accolse in parte l'indicazione. Rispose cumulativamente a diverse proposte, non tutte dello stesso tenore. In merito al nostro «modo» così si espresse (*Acta Synodalia*, III, viii, p. 167):

«... 119 Patres rogant ut, linn. 12-13, addatur: «Studium Sacrae Scripturae, sacrarum Orientis Occidentisque liturgiarum, Sanctorum Patrum...», quia Liturgia est summa cultus expressio.

Respondetur: Scribatur: « ... Sanctorum Patrum et Doctorum, Ecclesiaeque liturgiarum...».

Questi furono gli ultimi interventi possibili ai Servi di Maria e alla Facoltà Teologica «Marianum» per lasciare nel testo conciliare l'impronta del proprio studio e del proprio amore a santa Maria, loro dolcissima e amata Signora.

I cinque «modi» accolti dalla Commissione tecnica esaminatrice

Vorrei ora vedere più da vicino i cinque «modi» accettati dalla Commissione esaminatrice, che hanno abbellito almeno e in parte completato il testo conciliare. Li considero nel mezzo fra i due testi: il *textus emendatus*, sottoposto appunto a votazione con possibilità di «iuxta modum» il 29 ottobre 1964 e il *textus promulgatus*, definitivamente approvato e promulgato il 21 novembre 1964.¹

1. IL PRIMO «MODO» ACCOLTO

Il 1° «modo» accolto riguarda il n. 53 della *Lumen gentium*, secondo paragrafo. Ecco i due testi, in sinossi:

Textus emendatus

53. Virgo enim Maria, quae Angelo nuntiante Verbum Dei corde et corpore suscepit et Vitam mundo protulit, ut vera Mater Dei ac Redemptoris agnoscitur et honoratur.

A Filio suo sublimiore modo redempta Eique arcto et indissolubili vinculo unita, hoc summo munere ac dignitate ditatur ut sit Genetrix Dei Filii, ideoque praedilecta filia Patris necnon sacra-

Textus promulgatus

53. Virgo enim Maria, quae Angelo nuntiante Verbum Dei corde et corpore suscepit et Vitam mundo protulit, ut vera Mater Dei ac Redemptoris agnoscitur et honoratur.

Intuitu meritorum Filii sui sublimiore modo redempta Eique arcto et indissolubili vinculo unita, hoc summo munere ac dignitate ditatur ut sit Genetrix Dei Filii, ideoque praedilecta filia Patris necnon

¹ Poiché ho già riportato per intero più sopra tutti i «modi» preparati dai Servi di Maria, mostrerò in sinossi il testo sul quale furono formulati e il testo che li ha recepiti: cioè, il *textus emendatus* (edito in *Acta Synodalia*, III, vi, Typis Polyglottis Vaticanis 1975, p. 10-21) e il *textus promulgatus* (*Acta Synodalia*, III, viii, Typis Polyglottis Vaticanis 1976, p. 829-836). Riprendo e qui riproduco le pagine che ho scritto sulla rivista *Marianum* 57 (1995) p. 230-238.

rium Spiritus Sancti, quo eximiae gratiae dono omnibus aliis creaturis, caelestibus et terrestribus, longe antecellit.

sacrarium Spiritus Sancti, quo eximiae gratiae dono omnibus aliis creaturis, caelestibus et terrestribus, longe antecellit.

Il paragrafo in oggetto era rimasto invariato, dalla sua prima redazione nella Sottocommissione dottrinale fino al testo emendato in Concilio, nonostante le reiterate osservazioni dei nostri Padri conciliari: attribuiva cioè la preservazione della Vergine Madre dal peccato originale al Figlio: «*A Filio suo sublimiore modo redempta*». Il «modo» servitano, sottoscritto da 120 Padri, costrinse finalmente la Commissione dottrinale a rivedere il testo, cambiando soggetto: a ricondurre cioè al Padre – in vista certo dei meriti del Figlio redentore – questa singolare redenzione preservativa.

Ciò, del resto, era in perfetta armonia non solo con la dottrina definita da Pio IX (unico argomento addotto dai nostri), ma anche con lo svolgimento generale del testo conciliare, il quale a più riprese riconduce al Padre tutta l'opera della salvezza e la sua storica attuazione anche attraverso la collaborazione delle creature. È il Padre infatti che vuole compiere la redenzione del mondo, e perciò manda il Figlio nato da donna (LG 52); è il Padre che vuole il consenso libero della predestinata Madre prima dell'incarnazione, ponendo la donna al centro del suo progetto, come la donna era stata al centro della caduta umana (LG 56); è il Padre che vuole la Madre di Gesù ai piedi della croce, partecipe del sacrificio (LG 58); è per il suo beneplacito che le creature, in particolare Maria, partecipano dell'unica mediazione di Cristo (LG 60); è per sua grazia che Maria è stata esaltata in cielo al di sopra di tutti gli angeli e gli uomini (LG 66); ecc.

Inoltre, l'espressione che nel testo in oggetto immediatamente segue: «*Eique arcto et indissolubili vinculo unita*», postula l'azione del Padre, il quale unisce con vincolo strettissimo e indisso-

lubile – quale eminentissimo membro al Capo, quale sposa allo Sposo – la Madre al Figlio. Questa ricchezza teologica sarebbe stata in parte offuscata se, in luogo di risalire alla causa prima, cioè al Padre, ci si fosse fermati al Mediatore, il Figlio incarnato.

2. IL SECONDO «MODO» ACCOLTO

Riguarda lo stesso n. 53 del Proemio, là dove fin dal primo schema ufficiale era stato costantemente citato, ma in maniera abbreviata, un testo di Agostino (*De sancta virginitate*, 6). Ecco le due redazioni:

Textus emendatus

Simul autem cum omnibus hominibus salvandis in stirpe Adam invenitur coniuncta, immo «cooperata est caritate ut fideles in Ecclesia nascerentur, quae illius Capitis membra sunt». Quapropter etiam ut supereminens prorsusque singulare membrum Ecclesiae necnon eius in fide et caritate typus et exemplar spectatissimum salutatur eamque Catholica Ecclesia, a Spiritu Sancto edocta, filialis pietatis affectu tamquam matrem amantissimam prosequitur.

Textus promulgatus

Simul autem cum omnibus hominibus salvandis in stirpe Adam invenitur coniuncta, immo «*plane mater membrorum (Christi)*, quia cooperata est caritate ut fideles in Ecclesia nascerentur, quae illius Capitis membra sunt». Quapropter etiam ut supereminens prorsusque singulare membrum Ecclesiae necnon eius in fide et caritate typus et exemplar spectatissimum salutatur eamque Catholica Ecclesia, a Spiritu Sancto edocta, filialis pietatis affectu tamquam matrem amantissimam prosequitur.

Chiedere insistentemente che un testo patristico sia citato in modo più esteso sembrerebbe, a prima vista, una questione di lana caprina; non lo è. Si tratta infatti di un testo-chiave, non perché è di Agostino, ma perché costituisce un autentico parametro di lettura dell'intero capitolo VIII, cioè della cooperazione di Maria all'opera della salvezza.

È infatti la «carità» il movente intimo che informa tutta l'azione della Vergine tanto nel mistero del Verbo Salvatore quanto nel mistero della Chiesa, sacramento di salvezza. È con la sua fede, certo, che concepì il Verbo; ma è con la sua carità dilatata a tutto il piano di salvezza per noi, con la sua «ardente carità» (cf. LG 61) che – ieri, nell'evento storico – ha cooperato perché noi nascessimo nella Chiesa come membra unite al Capo; è con la sua «materna carità» che – oggi in cielo – si prende cura di noi, posti tra affanni e pericoli, fino a che non siamo condotti nella patria beata (cf. LG 62); è con questo «amore materno» che tuttora coopera a generare e formare i fratelli del suo Figlio, cioè i fedeli (cf. LG 63). È questa carità, in fondo, che la costituisce «Madre nostra».

Ora, il testo di Agostino chiaramente pone due distinzioni preziose in Maria: è membro eccellentissimo della Chiesa (ben lo rileva LG 53), perché anch'essa fa parte della comunità dei salvati; ma è *spiritu mater membrorum*, appunto perché ha cooperato (e coopera) nella Chiesa alla loro rigenerazione con la sua carità.

Il «modo» sottoscritto da 102 Padri e accettato in parte dalla Commissione esaminatrice, sarebbe stato ancor più efficace, se la citazione del testo agostiniano avesse anche incluso il termine *spiritu*, che sottolinea e distingue in Maria un duplice rapporto: quello fisico-materno verso il Capo, quello «spirituale» verso le membra. Così sarebbe diventata più comprensibile anche l'ultima parte del n. 53, che esplicitamente afferma: «*eamque Catholica Ecclesia, a Spiritu Sancto edocta, filialis pietatis affectu tamquam matrem amantissimam prosequitur*».

3. IL TERZO «MODO» ACCOLTO

Riguarda il n. 61 della *Lumen gentium*, dove si traccia in sintesi la partecipazione attiva della Vergine all'evento della salvezza compiuto da Gesù sulla terra, e si mostra in qual senso ella sia realmente per noi Madre nell'ordine della grazia. Il testo fu ritoccato, dopo i «modi».

Vediamone il prospetto, in parallelo:

Textus emendatus

61. Beata Virgo, ab aeterno una cum divini Verbi incarnatione tamquam Mater Dei praedestinata, divinae Providentiae Consilio, his in terris fuit pro Christo Redemptore humilis «ancilla Domini» et singulariter prae aliis generosa socia.

Christum concipiens, generans, alens, in templo Patri sistens, Filioque suo in cruce morienti compatiens, operi Salvatoris singulari prorsus modo cooperata est, oboedientia, fide, spe et flagrante caritate, ad vitam animarum supernaturalem restaurandam.

Quam ob causam mater nobis in ordine gratiae exstitit.

Textus promulgatus

61. Beata Virgo, ab aeterno una cum divini Verbi incarnatione tamquam Mater Dei praedestinata, divinae Providentiae Consilio, *his in terris exstitit alma divini Redemptoris Mater, singulariter prae aliis generosa socia, et humilis ancilla Domini.*

Christum concipiens, generans, alens, in templo Patri sistens, Filioque suo in cruce morienti compatiens, operi Salvatoris singulari prorsus modo cooperata est, oboedientia, fide, spe et flagrante caritate, ad vitam animarum supernaturalem restaurandam.

Quam ob causam mater nobis in ordine gratiae exstitit.

Il nostro «modo», sottoscritto da 120 Padri, propose due modifiche al testo:

a) che fosse esplicitamente indicata la predestinazione di Maria ad essere non solo Madre di Dio, ma Madre di Dio nostro Salvatore o «*alma Redemptoris Mater*»;

b) che l'espressione «*serva del Signore*» non fosse riferita al Figlio, ma al Padre.

Veniva data questa motivazione: perché la divina predestinazione alla maternità attuata qui sulla terra non si riducesse a un semplice servizio; e perché fosse evitata una falsa esegesi dell'espressione «*serva del Signore*», riferita non al Figlio ma al Padre nel vangelo di Luca.

Ritornava dunque in primo piano, con la proposta della predestinazione di Maria a Madre del Redentore in quanto tale, il principio generatore della indissolubile unione della Madre col Figlio: in vista cioè della salvezza di tutti; e la subordinazione della maternità «fisica» alla maternità «salvifica», per una compartecipazione diretta all'opera della redenzione, già prevista e voluta nel progetto eterno di Dio.

Del resto, *Lumen gentium* 53 aveva pure congiunto in uno i due antichi e gloriosi titoli: «*Theotokos*» e «*Soteriotokos*», scrivendo: «... *ut vera Mater Dei ac Redemptoris agnoscitur et honoratur*».

La scelta operata dalla Commissione non tenne conto di questa sottolineatura: poteva forse sembrare una via trasversale per mostrare Maria come «Corredentrica». Si attenne unicamente al *fatto storico*, dicendo che *fu* sulla terra la Madre del Redentore e prima fra tutti e più di tutti sua generosa compagna.

Sottoscrisse invece la seconda parte del «modo», riferendo «ancilla Domini» al Padre nel compimento della sua volontà salvifica: cosa, in fondo, che sia nel contenuto come nei termini già era stata sufficientemente espressa in *Lumen gentium* 56, dove, commentando il «*fiat*» dell'«*ancilla Domini*» il testo diceva: «*Ita Maria filia Adam... salvificam voluntatem Dei, pleno corde et nullo retardata peccato, complectens, semetipsam ut Domini ancillam personae et operi Filii sui totaliter devovit...*».

4. IL QUARTO «MODO» ACCOLTO

Riguarda il n. 66, relativo al culto. In questo numero si affermano i fondamenti, la natura, l'ininterrotta continuità e la finalità del culto mariano. Il «modo» riguarda solo uno dei fondamenti del culto singolare dovuto a Maria: la santità. Nel testo infatti si enunciava: 1) la sovremamente glorificazione celeste della Vergine, per grazia del Padre, accanto e dopo il Figlio; 2) la divina maternità;

3) l'intima singolare partecipazione della Madre all'evento salvifico di Cristo. Ecco, in sinossi, il testo:

Textus emendatus

66. Maria, per gratiam Dei post Filium prae omnibus angelis et hominibus exaltata, utpote Dei Mater, quae mysteriis Christi interfuit, speciali cultu ab Ecclesia merito honoratur.

Textus promulgatus

66. Maria, per gratiam Dei post Filium prae omnibus angelis et hominibus exaltata, utpote *sanctissima* Dei Mater, quae mysteriis Christi interfuit, speciali cultu ab Ecclesia merito honoratur.

Forse per una svista dei redattori, più che per posizione presa, non era stata ricordata la santità di Maria: la quale, del resto, era già fortemente sottolineata, sia *negative* che *positive*, nei numeri 53 e 56 del capitolo VIII: dove ricorreva anche «*totam sanctam*», cioè il titolo di *παναγία*, tanto caro alla tradizione greca e bizantino-slava.

Qui tuttavia, in un concentrato di motivi fondanti il culto speciale meritamente dovuto a Maria, era giusto ripetere quest'aggettivo superlativo.

Il «modo» sottoscritto da 96 Padri fu dunque tranquillamente accettato, e conseguentemente fu introdotta la modifica nel testo finale.

5. IL QUINTO «MODO» ACCOLTO

Il «modo» servitano, sottoscritto da 119 Padri, riguarda il n. 67 della Costituzione: cioè le fonti alle quali tanto i teologi che i predicatori devono ispirarsi, e con seria applicazione di studio, per parlare o scrivere in modo retto di Maria.

Il «modo» non critica il testo, ma propone solo un'aggiunta all'elenco delle fonti: le sacre Liturgie dell'Oriente e dell'Occidente; ne indica però anche la collocazione: prima dei Padri e dei

Dottori, appunto perché la Liturgia è la suprema espressione del culto, ed è costantemente sotto la vigilanza della Chiesa, specialmente del magistero conciliare, pontificio ed episcopale. Mettendo a raffronto il primo e il secondo testo, abbiamo:

Textus emendatus

Theologos autem verbique divini praecones enixe exhortatur, ut aequae ab omni falsa superlatione, quemadmodum et a nimia mentis angustia, in in singulari Deiparae dignitate consideranda sedulo abstineant.

Studium Sacrae Scripturae, Sanctorum Patrum et Doctorum Ecclesiaeque Doctorum sub ductu Magisterii excolentes, recte illustrent munera et privilegia Beatae Virginis, quae semper Christum spectant, totius veritatis, sanctitatis et pietatis originem.

Textus promulgatus

Theologos autem verbique divini praecones enixe exhortatur, ut aequae ab omni falsa superlatione, quemadmodum et a nimia mentis angustia, in in singulari Deiparae dignitate consideranda sedulo abstineant.

Studium Sacrae Scripturae, Sanctorum Patrum et Doctorum Ecclesiaeque liturgiarum sub ductu Magisterii excolentes, recte illustrent munera et privilegia Beatae Virginis, quae semper Christum spectant, totius veritatis, sanctitatis et pietatis originem.

Il nostro «modo» volutamente distingueva, accomunandole però nel valore, le sacre Liturgie dell'Oriente e dell'Occidente: immenso tesoro al quale ognuno può perennemente attingere e per la predicazione e per l'esposizione dottrinale. Ma raramente allora si usava questo metodo nelle scuole: lo si faceva però nella Facoltà Teologica «Marianum»; e quasi mai, o mai del tutto, i manuali dommatici ricorrevano alle fonti liturgiche.

Fa dunque piacere che il «modo» sia stato accettato e conseguentemente il testo modificato, anche se in forma riduttiva: «le Liturgie della Chiesa» – *Ecclesiaeque liturgiarum*, dove chi non conosce le osservazioni che sottostanno alla modifica può relativizzare il discorso, limitandosi alle liturgie della Chiesa di rito latino, con esclusione o emarginazione di quelle ricchissime

dell'Oriente e, forse, anche di quelle delle Chiese Riformate, che il «modo» servivano implicitamente includeva.

Questa accettazione «limitante» nel testo finale appare, come ho rilevato, dall'ultimo posto assegnato alle Liturgie, addirittura dopo i Dottori della Chiesa!

Un «modo» non accolto

Credo utile e significativo fermare ancora una volta l'attenzione su uno degli altri nove «modi» proposti dai nostri, ma non accolti dalla Commissione esaminatrice. Riguarda l'espressione di *Lumen gentium* 58, che ebbe un successo immenso nel dopo-concilio: la peregrinazione della fede applicata a Maria. Dice il brano conciliare, rimasto invariato fra *textus emendatus* e *textus promulgatus*:

«Ita etiam B. Virgo in peregrinatione fidei processit, suamque unionem cum Filio fideliter sustinuit usque ad crucem, ubi non sine divino Consilio stetit (cf. Io. 19, 25), vehementer cum Unigenito suo condoluit et sacrificio Eius se materno animo sociavit, victimae de se genitae immolationi amanter consentiens».

La modifica era stata introdotta nel *textus emendatus* dietro suggerimento di mons. P. Rusch, vescovo di Innsbruck, luogo dove non solo l'antropologia, ma specialmente la libertà umana e la fede venivano fortemente sottolineate da grandi maestri, come K. Rahner.

Il «modo» presentato dai Servi di Maria, sottoscritto da 105 Padri, voleva abolito il nuovo testo. Le ragioni addotte infatti non convincevano:

a) il testo precedente, si diceva, era più chiaro: ovviamente, tale appariva a chi proveniva da una mentalità più rigidamente legata ai testi del magistero e della Tradizione;

b) La locuzione «*avanzò nella peregrinazione della fede*» era insolita, oscura e ambigua.

Nel sottofondo, però, il vero motivo era che non piaceva attribuire a Maria, l'immacolata e sapientissima Madre di Dio, ciò che più propriamente appartiene al nostro faticoso e sovente oscuro cammino di fede.

La Commissione esaminatrice rispose ai due argomenti, uno di procedura l'altro biblico, senza dilungarsi troppo in spiegazioni:

1° il testo precedente era stato modificato secondo le indicazioni dei Padri (quindi accettato nella votazione del 29 ottobre);

2° l'espressione «*pellegrinare nella fede*» è ispirata alla Bibbia (si può intravedere, in concreto, proprio perché in *Lumen gentium* 58 siamo nel contesto del salire di Maria con Gesù verso il Calvario, la figura di Abramo che sale col figlio Isacco verso il luogo del sacrificio).

Appare chiaro così che anche i nostri Padri conciliari e gli esperti loro collaboratori (nel caso i professori del «Marianum») erano tuttora ancorati alle posizioni tradizionali; anch'essi, insieme con tutta la Chiesa, avrebbero dovuto compiere un nuovo cammino nella conoscenza e nell'approfondimento della figura evangelica di Maria.

* * *

I cinque modi, assunti e incorporati nel testo definitivo, rimangono come cinque piccole perle, di immenso valore, che ornano il tessuto, lavorato a cesello, del documento mariano conciliare, approvato in blocco il 19 e il 21 novembre 1964, promulgato lo stesso 21 novembre 1964 da Paolo VI e da lui sottoscritto con tutti i Padri conciliari.

CONCLUSIONE

I Servi di Maria, in particolare la Pontificia Facoltà «Marianum», pur nel numero limitato dei Padri conciliari e delle persone, hanno partecipato attivamente e con passione al lavoro redazionale del capitolo VIII, nei pochi spazi concessi dall'organizzazione generale.

Resta in ogni caso fondamentale, come orientamento-guida per la redazione del testo conciliare, lo «schema» presentato dalla Facoltà alla Commissione Antepreparatoria.

Dalle rielaborazioni e dagli emendamenti presentati dai Servi di Maria alle varie redazioni del documento mariano conciliare, emerge:

1. La spiccata sensibilità del «Marianum» per la «*historia salutis*», rincodotta alla sua fonte trinitaria;
2. L'attenzione costante al Magistero della Chiesa, conciliare e pontificio, compreso il Vaticano II;
3. La valorizzazione culturale e dommatica della *lex orandi*, nei principi che la informano e nelle sue espressioni specialmente liturgiche, d'Oriente e d'Occidente.
4. Sotto il profilo teologico e scritturistico, da allora la giovane Facoltà «Marianum» ha percorso un singolare e incisivo cammino di approfondimento della figura di Maria sotto l'aspetto biblico, liturgico, antropologico ed ecclesiale, sempre tuttavia mantenendo salde le sue radici nella perenne tradizione della Chiesa.

Concludendo: Il capitolo VIII della *Lumen gentium*, che ha segnato una svolta nella riflessione e nella metodologia teologica, accolto e commentato con perseverante amore, costituisce oggi il percorso privilegiato dell'insegnamento e della presenza dei Servi di Maria nella Chiesa.